

PÕHISEADUSE ASSAMBLEE
KAHEKÜMNE ESIMENE ISTUNG

10. jaanuar 1992

Juhataja: Palun istuge oma kohtadele. Kohaloleku kontroll, palun. Õigeaegselt on kohal vaid 19 assambleeliiget, kuid me saame oma tööd alustada. Täna hommikul toimus juhatuse koosolek, millest võtsid osa ka toimkondade juhid. Sellel koosolekul arutati meie töö planeerimist ja tänase istungi päevakorra projekti. Mis puudutab assamblee tööplaane, siis juhatus koos teematoimkondade juhtidega teeb teile ettepaneku viia täna läbi täiskogu istungid, homme töötavad teematoimkonnad, ja põhiline töökoormus saab ilmselt olema redaktsioonitoimkonnal, kes koos ekspertidega peab meile ette valmistama järgmise nädala lõpuks tööpällu. On põhjust arvata, et järgmisel nädalal tuleb assambleel töötada 2-3 päeva, aga mine tea, võib-olla ka neli päeva. Ja sellepärast teeb assamblee juhatus koos teematoimkondade juhtidega ettepaneku alustada tööd järgmisel nädalal neljapäeval kell 15.00. Niisiis, lugupeetud kolleegid, kui te saate järgmiseks nädalaks kokku oma tööplaani, siis palun arvestada ka assamblee vajadusi ja vajadust alustada tööd järgmise nädala neljapäeval kell 15.00. Täna tööpäeva päevakorra osas on juhatusel koos teematoimkondade esimeestega järgmised ettepanekud:

Teeme ettepaneku võtta päevakorda pr. Liia Hänni redaktsioonitoimkonna esimehe ülevaate pärast eelnõu avalikustamist laekunud märkustest ja ettepanekutest. Pr. Liia Hännile on ettepanek anda aega ülevaate esitamiseks pool tundi. Ülevaatele järgnevad küsimused. On mõistetav, et tänaseks, 10. jaanuariks, ei ole assambleele laekunud veel kõik märkused ja ettepanekud. Meil on põhjust sama päevakorrapunkti juurde tagasi tulla ka nädala pärast.

Niisiis on tegemist vaid vahekokkuleppega. Teiseks päevakorraküsimuseks teeb juhatus koos teematoimkonna juhtidega ettepaneku võtta põhiseaduse eelnõu 16.peatüki põhialuste tutvustamine. Selles päevakorraküsimuses on juhatusel ettepanek anda sõna vastava toimkonna esimehele hr. Kalle Jürgensonile. Ka hr. Jürgenson on nõus sellega, et ta poole tunni jooksul esitab

Ülevaate 16.peatüki põhialustest. Järgnevad küsimused hr. Jürgensonile ja sõnavõttud 16.peatüki põhialuste kohta. Juhatus on seisukohal, et meil ei ole võimalik täna langetada lõplikke otsustusi põhiseaduse eelnõu 16.peatüki küsimustes. Niisiis on täna jutt vaid 16.peatüki põhialustest, mitte selle peatüki redaktsioonist ja täna langetatav otsus, kas 16.peatükk hakkab välja nägema selline, nagu teile väljajaotatud projektis, või peab selleks moodustatud toimkond vajalikuks ja võimalikuks teha 16.peatüki osas täiendusi, muudatusi. Niisiis olen teile ette kandnud täna hommikul juhatusel arutatud küsimused ja palun kõigepealt teie hinnangut meie ettepanekule päevakorra küsimuses. Tuletan meelde, meie ettepanek on võtta päevakorda kaks küsimust. Esiteks ülevaade laekunud märkustest ja ettepanekutest eelnõu kohta. Ja teiseks 16.peatüki põhialuste tutvustamine. Kas viime läbi hääletamise? Kes on selle poolt, et kinnitada päevakord kujul, nagu ma teile ette lugesin? Hääletame. Suur tänu, poolt 29, erapooletu 1. Küllap on leidnud võimaluse ennast registreerida ka need assambleeliikmed, kes jäid hiljaks, sest meil on kohal registreerituna juba 30. Kui saalis istub veel neid assambleeliikmeid, kes ei ole ennast registreerinud, palun seda teha.

Me alustame päevakorra esimese küsimusega. Niisiis, ülevaade assambleele laekunud märkustest ja ettepanekutest eelnõu projekti kohta. Proua Liia Hänni, teil on ülevaate esitamiseks sõna 30 minutiks. Palun.

L.Hänni: Lugupeetud juhataja, head kolleegid! Ilmselt ei ole lihtne ülesanne anda poole tunni jooksul teile ülevaade sellest väga elavast diskussioonist, mis praegu käib põhiseaduse eelnõu ümber. Teatavasti avaldati põhiseaduse eelnõu 21.detsembri "Rahva Hääles" ja üsna peatselt hakkasid ilmuma ka esimesed vastukajad. Praeguseks on ajakirjanduses ilmunud mitukümmend artiklit ja assambleele on laekunud peaaegu 200 kirja Eesti Vabariigi kodanikelt, Eesti elanikelt, mitmesugustelt kodanikelt, kodanike ühendustelt, omavalitsustelt. Enamik kirju peegeldab mitte ainult ühe inimese arvamust. Kirjadele on kogutud palju allkirju. Tundub, et rahvas suhtub põhiseaduse eelnõu arutellu äärmiselt tõsiselt, muretsetakse eelnõu kvaliteedi pärast ja püütakse kaasa aidata, et sellest saaks tõepoolest korralik Eesti Vabariigi põhiseadus. Assamblee ekspertidest on senini oma

arvamuse esitanud härra Rebane. Täna hommikul laekus ka härra Kirise arvamus. Välisekspertidest on meieni jõudnud justiitsministeeriumi esindaja Henning von Wistinghauseni arvamus ja me peame rõõmustama selle üle, et vähemalt ekspertider seisukoht meie eelnõu suhtes ei ole karjuvalt kriitiline. Saksa justiitsminister arvab, et meie ettevalmistatud eelnõu on hea õiguslik alus demokraatlikule riigile, et see tagab võimude lahususe ja inimõiguste austamise Eesti Vabariigis. Millest siis rahvas meile kirjutab? Enamus on sisulisi ettepanekuid, kus tehakse ettepanek muuta üksikute paragrahvide sisu ja sõnastus. Selle üle on väga hea meel, et rahvaarutelu kulgeb konstruktiivses vormis. Paljudes kirjades sisalduvad ka arvamusel ja hinnangud praegusele poliitilisele olukorrale, Eesti Vabariigi Valitsusele ja Ülemnõukogule. See on ka üsna loomulik, sest erinevalt neist ei ole ju rahvas andnud mingeid lubadusi hoiduda päevapoliitikast, ja inimesed kirjutavad oma muredest. Paljud kirjad on konarliku vanainimesekäega kirjutatud, pensionärid räägivad oma viletsast olukorrast ja ebakindlast tulevikust. On avaldatud ka arvamusi põhiseaduse assamblee kohta. Meile soovitakse jõudu ja edu. Üksikud kirjad on meie suhtes äärmiselt kriitilised, arvatakse, et me ei ole seaduslik kogu, meil ei ole mandaati põhiseaduse eelnõu ettevalmistamiseks. Aga sellised arvamusel on kindlas vähemuses. Üldiselt on inimesed aru saanud põhiseaduse vajalikkusest, leiavad, et me peame ühiselt pingutama, et ära kasutada see soodus ajalooline hetk, kus meil on üksmeel põhiseaduse vajalikkuse üle, ja oma tee lõpule viima. Tehakse ka etteheiteid, et praegu on antud liiga vähe aega eelnõuga tutvumiseks ja on tõepoolest oht, et meie kesiste postiolude tõttu, kus isegi kirjamarkide saamine on raske, võib osa arvamusi meile jõuda siis, kui me peaksime hakkama juba otsi kokku tõmbama. Küll aga näitab senine ettepanekute analüüs, et arvamusel hakkavad väga paljuski korduma ja praeguseks laekunud 200 ettepanekut ilmselt võimaldavad juba teha mõningaid üldistusi, mis jäävad kehtima ka siis, kuni meieni jõuab kogu kirjade hulk, mis praegu veel on postis. Rahvas on tõsiselt mures sellepärast, kas eelnõu läheb ikka rahvahääletusel läbi. Ei ole ju mingi saladus, et praegu on teatud vastuolud rahva enamuse

arvamuse ja assamblee poolt ettevalmistatud eelnõu vahel. Kardetakse, et seetõttu võib põhiseaduse rahvahääletusel meie eelnõu saada negatiivse hinnangu. Selle vältimiseks on tehtud ettepanekud, et koos põhiseaduse eelnõuga pandakse rahvahääletusele ka alternatiivsed valikud kõige kriitilisemates punktides nagu näiteks on riigipea valimise kord. Üksikutes kirjades tuntakse muret sellepärast, kas praegu alanud nn. kampaania presidendivõimu, tugeva presidendivõimu toetuseks ei kõiguta Põhiseaduse Assamblee otsustavust seada sisse Eestis parlamentaarne riigikorraldus. Kirjades on palju emotsioone, see on ka loogiline, sest liiga pikka aega ei saanud rahvas oma emotsioone ja arvamusi välja näidata. Seda enam tuleb meil tänada neid kirjutajaid, kes on meie tööd tunnustanud, kes saadavad meile tervitusi ja soovivad edu meie töö lõpuleviimiseks. Kirjade põhjal võib teha järelduse, kuidas eesti rahvas praegu suhtub erinevatesse riigivõimu institutsioonidesse. Kahtlemata on rahva lemmikuks president. Ma ütlen president, sest väga palju on kriitilisi kirju riigivanema nimetuse kasutamise suhtes. Kirjades leitakse, et see on originaalitsemine, et sellise nimetuse kasutamine Eesti Vabariigi riigipea nimetusena raskendaks meie välissuhtlust, madaldab meie riigipead ja et meil tuleks ilmtingimata tagasi pöörduda presidendi nimetuse juurde, nagu see oli Eesti Vabariigi 1937.aasta põhiseaduses. Osades kirjades on ettepanek esitatud väga kategoorilises vormis sellisena, et riigipea nimetuse asendamine presidendiga on eelduseks, et üldse hääletatakse põhiseaduse eelnõu poolt.

Küllaltki vähe on laekunud ettepanekuid kohtuvõimu kohta. Siin võiks märkida Eesti Vabariigi Prokuratuuri arvamust, kus tehakse veel konkreetseid ettepanekud vastava peatüki täiendamiseks. Valitsuse suhtes on kirjutajate hoiak põhiliselt neutraalne. Üksikutes kirjades loetakse, et praegune põhiseaduse eelnõu annab valitsusele liiga vähe võimu ja muudab ta parlamendi mängukanniks. Äärmiselt kriitiline hoiak valitseb kirjades Riigikogu suhtes. Kardetakse, et sellest kogust võiks saada tülikogu, et võib probleeme tulla distsipliiniga. Selleks tehakse korduvalt ettepanekuid suurendada Riigikogu kvoorumit vähemalt pooleni ja üksikutes kirjades ka kolmveerandini

Riigikogu koosseisust. Kardetakse, et Riigikogu, kuna talle on antud õigus kehtestada endale palgad, võib ta kehtestada kõrged palgad, suurendades sellega riigi kulutusi. Samuti arvatakse, et praegu 101 saadikut on liiga palju vaesele Eesti riigile ja tehakse ettepanek viia see arv väiksemaks, kuni 50 Riigikogu liikmeni.

Mõnes kirjas tahetakse, et Riigikogu liige oleks seotud mandaadiga, et valijatel oleks Riigikogu saadiku tagasikutsumise võimalus ja et õiguskantsleril oleks võimalik Riigikogu liige korrale kutsuda, kui ta ei võta osa Riigikogu tööst.

Võiks teha sellise järelduse, et praegu usaldatakse pigem presidenti kui parlamenti.

Millised on põhilised etteheited Põhiseaduse Assamblee valmistatud eelnõule? Põhiline etteheide, mis kordub väga paljudes kirjades, on selles, et assamblee ei pea lugu rahvast kui kõrgema riigivõimu kandjast. Kuna temale antakse riigivõimu teostamiseks liiga vähe võimalusi.

Samuti on süüdistused selle kohta, et meie eelnõu on üliparlamentaarne, ta on Riigikogu-keskne. Kardetakse, et sellises poliitikas võib jääda domineerima erakondlikkus, erakondade omavahelised vastuolud. Võib korduda Eesti Vabariigi 1920-ndate aastate poliitiline "lehmakauplemine" ja piiritu võimuvõitlus. On ka etteheide, et on eiratud võimude lahusust, andes parlamendile liiga suure õiguse, näiteks ametisse nimetada kõrgemaid riigiametnikke, eriti kohtunikke. Leitakse, et riigivõim ei ole tasakaalustatud, kuna riigipea roll on liiga väike, ta ei saa mõjutada parlamenti ja valitsust.

Küllaltki palju kriitikat on tehtud kohalike omavalitsuste peatüki kohta. Ei peeta õigeks, et põhiseaduses ei ole sätestatud omavalitsuse subjektid. Ettepanekuid, kuidas seda teha, on saabunud erinevaid. Arvatakse, et omavalitsuse subjektid ei peaks olema maakonnad, aga paljudes kirjades just nimelt toetatakse kahtasemelist omavalitsussüsteemi.

Üldine süüdistus on, et eelnõu on liiga riigikeskne, et peatükis, mis käsitleb põhiõigusi, vabadusi ja kohustusi, on seatud piiranguid õigustele, mis mitte alati ei ole põhjendatud. Kirjades tehakse terve hulk ettepanekuid, kuidas eelnõu

parandada, kuidas need etteheited kõrvaldada., Esimene ettepanek on suurendada rahva osatähtsust riigivõimu teostamisel, andes talle õiguse valida riigivanem. Kahtlemata on kirjade hulk, mis just selle ettepaneku teele on läkitanud, kõige suurem. Siin on väga emotsionaalseid ettepanekuid.

Väga palju on ettepanekuid tugevdada riigipea võimu. Toetatakse härra Krabi "Rahva Hääles" avaldatud seisukohta ja seal toodud ettepanekud korduvad väga paljudes kirjades. Milliseid lisaõigusi siis soovitakse riigipeale. Kõigepealt tahetakse, et riigipeal oleks seadusandliku algatuse õigus, sealhulgas õigus algatada põhiseaduse muutmist. Teiseks soovitakse, et edasilükkav vetoõigus, mis praeguses eelnõus oleks tugevam, selle muutmiseks oleks vaja vähemalt poolt Riigikogu koosseisust, siis paljudes tõstetakse seda nõuet kuni 2/3-ni Riigikogu koosseisust. Leitakse, et kui riigipea ja Riigikogu arvamus seaduse suhtes on vastuolus, siis tuleks küsimus anda rahvahääletusele, ja kui rahvas annab õiguse riigipeale, tuleb korraldada uued Riigikogu valimised. Samuti tehakse ettepanek võtta Riigikogult kolmandal katsel õigus moodustada iseseisvalt valitsus, nagu see on praeguses eelnõus. Leitakse, et kui Riigikogu ei tule kolmel katsel valitsuse esimehe, peaministri kinnitamisega toime, siis tuleb tal laiali minna. Nõutakse, et riigipeale peab andma õiguse algatada rahvahääletust. Samuti peaks tal olema õigus nimetada ametisse kõrgemad riigiametnikud, palju on ettepanekuid selle kohta, et kohtunikud oleksid ametisse nimetatud riigipea poolt. On ettepanek allutada Eesti Vabariigi julgeolekut garanteerivad teenistused otse riigipeale. On tehtud ka ettepanek, et Riigikogul peaks olema siiski õigus, juhul kui konflikt Riigikogu ja riigipea vahel, anda rahvahääletusele küsimus riigipea tagasikutsumiseks.

Me ei jõua teile kahjuks piiratud aja jooksul anda ülevaadet ettepanekutest, mis on laekunud üksikute prargrahvide lõikes. Me püüdsime redaktsioonitoimkonnas üldistada ja kokku võtta saadud ettepanekud. Me jõudsim oma tööjärjega 7. jaanuaril läekuvate kirjadeni ja teile kätte jagatud materjalide hulgast te leidsitegi koondi, kus on kokku võetud 7. jaanuari õhtuks laekunud ettepanekud ja ka osaliselt selleks ajaks ajakirjanduses

avaldatud seisukohad. Me püüdsime siin kirjadest välja noppida need ettepanekud, mida saab kirja panna konkreetse ettepanekuna mõne paragrahvi juurde, aga samuti on ka püütud kajastada üldisemat laadi ettepanekuid. Ma usun, et tutvumine selle materjaliga võimaldab teil ka isiklikult veenduda, millises suunas praegu kaldub rahvaarutelu. Ma ei pidanud praegu veel võimalikuks tuua teieni redaktsioonikomisjoni seisukoha laekunud ettepanekute suhtes, sest kirjadevool alles jätkub. Peale selle on meil plaan arutada ekspertidega põhjalikult kõiki parandusettepanekuid, et teie ette juba tuua põhjendatud seisukohad, mille suhtes me saaksime üheskoos otsustada. Ühe paragrahvi osas oli palju etteheiteid, et eelnõu ei sätesta riigivanema valimise korda, mis kahtelata on põhiseaduse küsimus. Me valmistasime redaktsioonitoimkonna poolt ette ühe võimaliku skeemi riigivanema valimiseks, jäädes praegu eelnõus sisalduva kontseptsiooni raamidesse. Kas see ettepanek on teile välja jagatud eraldi lehel.

Lugupeetud kolleegid, ilmeselt tuleb meil praegu üsna põhjalikult kaaluda seda olukorda, mis Eestis on tekkinud põhiseaduse eelnõu arutuse käigus. On selge, et tee, mida me praegu käime - võtta vastu põhiseaduse eelnõu rahvahääletuse kaudu - ei ole lihtne tee, see tähendab, et me kõik peame sooritama vähemalt algeksami riigiõiguse alal. Me peame suutma selgitada üksteisele, miks on tehtud just sellised valikud ja peame kaaluma ka tõsiselt seda konflikti, mis praegu näib olevat väljakujunenud assamblee eelnõu ja rahvaenamuse seisukohtade vahel. Aga siiski tahaks loota, et arutelu, mis on kulgenud põhiliselt konstruktiivses viisus, viib meid ühisele arusaamisele ja et me üsna peatselt võime vastu võtta Eesti Vabariigi põhiseaduse. Aitäh.

Juhataja: Aitäh, proua Hänni! Me oleme ära kuulanud vahekokkuvõtte nendest arvamustest ja ettepanekutest, mis on laekunud põhiseaduse eelnõu kohta. Palun, kas on proua Hännile küsimusi? Ei ole. Tänan.

Lugupeetud kolleegid, sellega on meil 1.päevakorrapunkt assambleele laekunud märkustest ja ettepanekutest põhiseaduse eelnõu kohta läbitud. Meie read on oluliselt täienenud. Ma palun

veel kord läbi viia kohaloleku kontrolli ja pärast seda alustame teist päevakorrapunkti. Palun, kohaloleku kontroll. 60-st liikmest on kohal 36 ja me jätkame oma päevakorraga. Põhiseaduse eelnõu 16.peatüki põhialuseid tutvustab meile vastava toimkonna esimees härra Kalle Jürgenson. Palun. Nagu me kokku leppisime, on teil selleks aega 30 minutit. Härra Jürgensonile on pärast ettekannet võimalik esitada küsimusi ja samuti on võimalik sõna võtta 16.peatüki põhialuste küsimuses. Hr. Jürgenson, palun.

K.Jürgenson: Aitäh. Lugupeetud assamblee liikmed, lugupeetud juhatus! Peatükk, millest nüüd juttu tuleb, puudutab põhiseaduse rakendamist ja kahjuks selle väljatöötamine, põhiseisukohtade kujundamine assamblee poolt, nagu te isegi aru saate, on jäänud üsna hiljapeale ja kahjuks ei ole see praegu eelnõus ka kajastatud. See toimikond pandi kokku detsembrikuisel viimasel assamblee istungil ja ehkki lõplik põhiseaduse rakendamise peatüki sisu sõltub palju sellest, milliseks kujuneb eelnõu ise, on toimikond siiski leidnud olevat võimaliku mingisuguse põhimõtteid kajastava projekti kokku panna ja selle ka teile välja jagada. Selle alusel tahaks mõningaid põhiseisukohti teile tutvustada, milles tuleks assambleel ka oma arvamus välja öelda, et toimikond saaks nimetatud küsimuses edasi töötada ja esitada peatüki projekti seisukoha võtmiseks.

Põhiseaduse rakendamine puudutab kahte põhilist mehhanismi. Esiteks hakatakse põhiseaduse paragrahve rakendada vastavalt sellele, kuidas nendes nimetatud seadused või normatiivaktid on välja töötatud. Selliseid põhiseaduse peatükke on paari-kolmekümne ringis, kus viidatakse konkreetsete seadusandlike aktide vajadusele, ja nende paragrahvide jõustumine võib olla seatud sõltuvusse nende seaduste vastuvõtmise teatud järjekorrast.

Teine põhimõtteline võimalus põhiseaduse jõustumiseks on minna riiklike institutsioonide käivitamise teed. See tähendab, erinevatel aegadel käivitada erinevad põhiseaduses antud riiklikud institutsioonid. Nende põhimõtteliste võimaluste vahel ilmselt tuleb assambleel oma seisukoht võtta ja võimalik, et ka vastavates peatükkides detailsemalt välja kirjutada.

Käesolevas projektis on põhimõtteliselt pandud aktsent

viimasele võimalusele ja selle järgi tuleks alustada institutsioonide käivitamist riigivanema institutsioonist, kusjuures siinse projekti järgi oleks selleks mehhanism, kus põhiseaduse vastuvõtmisega koos käivitub riigivanem senise Ülemnõukogu esimehe isikus, kes annab riigivanema vande avalikult rahvale. See oleks käivitavaks mehhanismiks edasistele institutsioonidele. Selle käigus ilmselt on loogiline, et kehtima jääb pärast Riigikogu kokkutulekut senine õigussüsteem niivõrd, kui võrd see ei ole vastuolus vastuvõetud põhiseadusega. Kõige suurem ülesanne, kõige raskem töö lasub selle õigussüsteemi korrastamisel ja käivitamisel sel juhul ka Riigikogu, kusjuures üksikjuhtudel tuleks iga konkreetne probleem Riigikogus ka konkreetset lahendada.

Selliselt tekkinud riigivanema institutsiooni puhul on projektis esitatud võimalus, et riigivanema volituste pikkus oleks piiratud, see ei oleks nii pikk, kui on antud põhiseaduses. Nagu k.o. projekti paragrahvis 157 kirjas on, oleks riigivanema volituste kestvus kolm kuud või alternatiivina kuus kuud. Ma pean vabandama, siin on tehnilistel põhjustel jäänud välja märkus, et see aeg oleks arvatud Riigikogu kokkuastumise päevast. Ma palun viige see parandus sisse, see on küllaltki oluline.

Samuti §157 kohta peab ütleva, et oli arvamusi ka toimkonnas selle kohta, et põhimõttelise võimalusena tuleks võtta alternatiiv, et see paragrahv üldse rakendusotsusest välja jätta.

Edasi. Selle projekti järgi tuleks sätestada kõrgemate riigiametnike kinnitamine kehtestatud aja jooksul, lähtuvalt põhimõttest, et senised kõrgemad riigiametnikud ei muutu automaatselt uue põhiseaduse alusel sätestatud riiklike ülesannete täitjateks. See puudutab kõige otsesemalt kohtusüsteemi ja läheb välja kuni kehtestatud aja jooksul kohtunike kandidaatide esitamiseni Riigikogule, see tähendab, et kohtusüsteemi ei jääks automaatselt ülekantuna tööle senised kohtunikud.

Nüüd rakendusotsuses või rakenduspeatükis võiks olla toimkonna arvates ka ära toodud Riigikogu valimiste põhiprintsiibid, kuna Riigikogu valimine ja sellega seonduvad mehhanismid peaksid olema järgmiseks, mis käivitatakse pärast riigivanema institutsiooni käivitumist. Ja ehkki praegu

Ülemnõukogus on arutusel Riigikogu valimise eelnõu, siis niipalju kui ma informeeritud olen, on see küllaltki lõpujärgus, jäänud on vist mõned küsimused, võib see konkreetne paragrahv siin muutuda. Toimkond oli vähemalt siamaani arvamusel, et valimise põhimõtted võiks olla siia sisse kantud. Samuti selles paragrahvis peaks olema ära määratud ka valijate ring, kusjuures ära on märgitud, et see valijate ring on kindlaks määratud 1938.aasta kodakondsusseaduse alusel. Nüüd alternatiivina on esitatud põhimõte, et ka mitte Eesti Vabariigis alaliselt elavad kodanikud võivad osa võtta hääletamisest, ja nõue, et nimekirjadesse saavad olla kantud ainult Eesti Vabariigis alaliselt elunevad Eesti Vabariigi kodanikud.

Nüüd põhimõttelise küsimusena, mis ei puuduta iseenesest põhiseaduse käivitamist, on rakenduspeatüki toimkonna seisukohana sisse kantud põhimõte, mis on toodud ära §-s 160. Selle seisukoha järgi oleks 10 aasta jooksul piiratud §-ide 10, 32, 55 ja 72 toime. Seda seniste EKP kõrgemate funktsionäride ja okupatsioonivõimude repressiivorganite palgatöötajate ja palgaliste informaatorite osas. Nende küsimuste lahendamisel tuleb alati vastata küsimusele, kui kõrgelt ja kus kohalt teha see löige vastavate piirangute sätestamiseks ametikohtade järgi. Käesolevas projektis on see löige tehtud. Selleks oleks EKP KK büroo liikmed, sekretärid, osakonnajuhatajad ja EKP linna- ja rajoonikomiteede sekretärid. Ajalise piiranguna on siin pandud säte, et see piirang kehtib nende inimeste kohta, kelle volitused nendel ametikohtadel algasid enne 1988.aasta juunit. Siin on lähtutud ajajärgust või ajast, mil EKP KK esimeseks sekretäriks sai härra Väljas. Samuti laieneks see okupatsioonivõimude repressiivorganite, ma juhin tähelepanu, kõigi okupatsioonivõimude, mitte ainult Nõukogude-aegsete, vaid ka Saksa-aegsete repressiivvõimu organite endistele kaadritöötajatele ja palgalistele informaatoritele. Samuti ei võiks nimetatud isikud täita kõrgeid riigiameteid, olla kohtunike, Riigikohtu liikme, Riigikohtu esimehe, õiguskantsleri, riigikontrolöri, Eesti Panga presidendi, kaitseväge ülemjuhataja, peaministri ja ministri ametikohtadel. Samuti ei võiks repressiivorganite töötajad asuda sama aja jooksul muudesse mis tahes riigiametitesse.

Nüüd, tagasi minnes valimiste põhimõtetele, on §-s 159 sätestatud nõue, kus kandidaadid peaksid andma allkirja vastavatele nõuetele vastamise kohta, mis on esitatud paragrahvis 160. Institutsioonide jõustumisega hakkavad vastavalt põhiseadusele senised riiklikud institutsioonid oma volitusi maha panema. Nendest üheks on Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja tema valitsus. Ilmselt vastavad volitused lõpevad koos analoogsete institutsioonide käivitumisega vastavalt põhiseadusele. See tähendab, Ülemnõukogu volitused lõpeksid Riigikogu kokkutsumise päeval ja viimane Ülemnõukogu poolt kokkupandud viimane valitsus paneks maha oma volitused koos Riigikogu poolt kokkupandud esimese valitsuse volituste algamisega.

Põhiseaduses on ühe konkreetse paragrahvi sätestatud Riigikogu liikmete palgaküsimus. Võib-olla see tundub natuke banaalsena, aga põhiseaduse projektis on sätestatud, et Riigikogu võib määrata palgapõhimõtted alles järgmise koosseisu jaoks, nii et põhimõtteliselt me peaksime võtma seisukoha, kas need palga põhimõtted kinnitab esimese Riigikogu jaoks assamblee, Ülemnõukogu või see õigus antakse esimesele Riigikogu koosseisule erandkorras erinevalt põhiseaduses sätestatud korrast.

Ja viimase paragrahvina käesolevas peatükis oleks põhimõte, mis tuleneb §-st 160 esitatud võimalikest piirangutest, ja nimelt, et käesolev peatükk lakkas olemast põhiseaduse osa pärast selles §-s 160 toodud piirangute tähtaja möödumist. Pärast seda on põhiseadus põhimõtteliselt jõustunud täies mahus, arvestades neid regulatsioone, mis üksikute paragrahvide lõikes sätestatud seadusandlike aktide väljatöötamise osas oleks siis pandud Riigikogule.

Need oleksid põhimõttelised seisukohad, mis tuleks assambleel läbi arutada, ja millest toimkond järeldusi tehes saaks ilmselt käesoleva peatüki kallal edasi töötada. Nimetatud rakenduspeatüki põhimõtteid üldiselt iseloomustades ei saa öelda, et me siin leiaks või avastaks midagi uut. Toimkonnal oli terve rida põhiseaduse rakendusotsuseid käepärast. Mis puudutab §-s 160 toodud piirangud - neid oleks ilmselt vaja eraldi nimetada - siis siin peab ütlema, et me pole sugugi esimesed ega mitte millegagi originaalsed. Selles paragrahvis on peamiselt kitsendused

passiivsele valimisõigusele, mida on maailmas ennegi rakendatud. Meenutada võib Saksamaad, samuti Itaaliat, kus konkreetne kitsendus oli seatud isegi aktiivsele valimisõigusele. See tähendab, et oli ära võetud ka õigus osaleda valimistel.

Ilmselt peaks Assamblee neid küsimusi veel arutama ja ma soovin, et asjad, mis siin arutuse alla tulevad, oleksid just põhimõttelist laadi, mitte konkreetsest redaktsioonist lähtuvad. Kui põhimõtted siin välja kujunevad, siis ma usun, et meie toimkond on võimeline neid arvestades seda peatükki edasi formuleerima ja järgmine kord juba Assambleele konkreetse teksti esitama, mis vastab neile seisukohtadele. Aitäh.

Juhataja: Tänan, härra Jürgenson, selle ülevaate eest. Meil on terve hulk küsimusi. Esimesena saab sõna härra Hallaste, palun.

I.Hallaste: Lugupeetud ettekandja! Mul on kaks küsimust. §155 teksti lugedes jääb selline mulje, et "Riigi Teatajas" avaldatakse rahvahääletuse tulemused alles siis, kui põhiseadus on vastu võetud. Muul juhul nagu ei avaldatagi. Kas toimkond mõtleski seda asja nii või on tegu lihtsalt mitte kõige parema sõnastusega?

Teine küsimus on §160 kohta. Ettekandest selgus, et kuupäevaline piirang - 1988.aasta juuni - on seatud Vaino Väljase saabumisega kommunistliku partei etteotsa. Aga see tegelikult ei muuda tema olukorda, kuna ta oli 70-ndate aastate lõpul kompartei ideoloogiasekretär ja seetõttu langeb ka tema välja. Kas te võite öelda, kellele veel mõeldi konkreetset, et tema peaks kindlasti sellest piirangust välja kääma, ja miks siin üldse ajaline piir on seatud? Kas toimkond ei arutanud ka võimalust mitte teha ajalist piirangut, vaid teha heade kommunistide nimekiri? Ühest heast kommunistist, nagu siin juba eespool juttu oli, kes saab kohe...

Juhataja: Härra Jürgenson ja lugupeetud kolleegid! Ma vabandan, et ma segan, enne kui härra Jürgenson vastab. Me oleme andnud vande ja leppinud kokku, et me päevapoliitikast üldse ei kõnele. Mulle tundub, et 16.peatükk on siiski selline teema, kus me päriselt ei saa oma vannet pidada. Mitte sellepärast, et nii suur kihk on rääkida päevapoliitikast, vaid sellepärast, et

16.peatüki sisu on ju seotud tänaste poliitiliste küsimustega. Niisiis, sellise erandi me peame tegema, kuid mul on kõigile kolleegidele palve kinni pidada nendest mängureeglitest, mis lubavad küll väljendada oma mõtteid ka päevapoliitika küsimustes, kuid mitte minna isiklikuks. Hr. Jürgenson, palun, teil on sõna vastamiseks.

K.Jürgenson: Aitäh. Ma tänan ka hr. Hallastet temale iseloomuliku emotsionaalse küsimuse eest. Jaa, me võime koostada igasuguseid nimekirju, ja mitte ainult heade ja halbade kommunistide kohta, vaid ka muude kategooriate kohta. Ei, toimkond ei laskunud arutellu konkreetsete isikute üle ei selles ega üheski teises paragrahvis. Mis puudutab ajalist piirangut, siis on mõned parteifunktsionääriud, kes asusid ametisse pärast seda tähtaega, väitnud, et nad juba teatud ametisse asudes deklareerisid, milleks nad seda teevad. Põhimõtteliselt pidas toimkond sellist ajalist piirangut võimalikuks, kuid ma kordan veel, et siin ei ole mitte küsimus niivõrd selles ajalises piirangus ega hr. Väljase isikus. Loomulikult see laieneb temale ka, olenemata sellest, et ta siis sai EKP I sekretäriks. Konkreetsete isikute lahkamisele me ei laskunud.

Mis puutub §1, siis võib-olla ei ole praegune sõnastus kõige õnnestunum, kuid ka siit võib ikkagi välja lugeda, et tähtis on põhiseaduse vastuvõetuks tunnistamine. See tähendab, et põhiseadus loetakse vastuvõetuks rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamise. Võib-olla tuleb siin sõnastust tõesti parandada.

Juhataja: Aitäh. Tuletan veel kord meelde: oleme kokku leppinud, et me elavaid inimesi ei lahka. Järgmisena saab sõna küsimuse esitamiseks hr. Uluots. Palun.

Ü.Uluots: Lugupeetud ettekandja, mul on teile kaks küsimust. Esiteks, kas te olete arutanud, mis saab siis, kui Ülemnõukogu esimees keeldub täitmast seda ebalooslikku rolli, mille me talle 16.peatükiga paneme?

Teine küsimus on §160 kohta. Kas teile ei tundu, et me tõstame ennast järjekordselt, nagu me siin kogu aeg oleme teinud, kõrgemale rahvast? Kui me avalikustame kõigi kandideerivate inimeste ametikäigu, eluloo ja nii edasi, las siis rahvas

otsustab, kas inimene kõlbab saadikuks või ei kõlba. Demokraatlikus süsteemis peaks olema ainult kohtul õigus inimeselt ära võtta kodanikuõigused, see on ka õigus kandideerida, kui talle on antud kodakondsus.

K.Jürgenson: Ma kordan veel kord, et sellist pretsedenti on demokraatia ajaloos esinenud, me ei ole siin mitte pretsedendi loojad. Sellise põhimõtte sisseviimine on täiesti võimalik juhul, kui rahvas selle aktsepteerib. Ma ei näe siin mitte midagi ebaloomulikku ja veel vähem on selles mingit enda rahvast kõrgemale seadmist.

Nüüd võimalus, et Ülemnõukogu esimees keeldub nimetatud rollist. Kahtlemata langeme siin jälle isiksuse tasemele, kuid kui see põhiseadus rahvahääletusel on sellise mehhanismiga vastu võetud, siis on põhiseadus jõustunud. Ja kui nimetatud ülesanne on Ülemnõukogu esimehele pandud põhiseaduse järgi, mille hulka rakenduspeatükk kuulub, siis tähendab keeldumine seda, et Ülemnõukogu esimees käitub põhiseaduse vastaselt. Ma ei oska öelda, milliseid tagajärgi see võiks kaasa tuua, vahest peaks ka need tagajärjed olema põhiseadusest välja loetavad.

Juhataja: Tänan. Hr. Kork, palun.

I.Kork: Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Ka minul on kaks küsimust. Esimene puudutab teie poolt pakutud eelnõu pealkirja. Miks te olete nimetanud selle just 16. peatükiks? Kas oli arutusel ka teisi võimalusi, näiteks põhiseaduse rakendusotsus, põhiseaduse lisa vms?

Teine küsimus puudutab tutvustatava eelnõu §158, mis algab sõnadega: §57 punktis 10 jne. toodud põhimõtte riigiametnike kinnitamiseks. Praeguse eelnõu §57 punkt 10 kõlab järgmiselt: "Valitsuse ettepanekul otsustab riigilaenude tegemise ja riigile muude varaliste kohustuste võtmise." Kas siin ei ole mingi eksitus?

K.Jürgenson: Ma tänan hr. Korki, siin on ilmselt tegemist eksitusega. Silmas on ikkagi peetud seda punkti, kus räägitakse kõrgemate riigiametnike ametisse nimetamisest. Korduvate ümberlöömistega on siia tõenäoliselt vale number sattunud. Mis puutub pealkirja, siis toimikond on seisukohal, et see peaks olema just 16.peatükk, mis kuulub orgaaniliselt

põhiseaduse eelnõu juurde.

Juhataja: Tänan. Hr. Sirendi, palun, teie küsimus.

A.Sirendi: Suur tänu. Lugupeetud ettekandja, kas §157 ei ole lihtsalt järjekordne katse valida riigivanemat mingil muul viisil, peasi, et seda ei saaks teha rahvas? Kas teile ei tundu, et selline käitumine oleks häbi Ülemnõukogule või Põhiseaduse Assambleele, kes seda järjekindlalt teeb, vaatamata sellele, et rahva arvamus on meil juba ammu teada? Sisuliselt see ju alandab meid.

K.Jürgenson: Me ei julge võtta seisukohta selles osas, mis tundub Asswambleele alandavana ja mis mitte. Me oleme püüdnud siin esitada ühe võimaluse riiklike institutsioonide käivitamiseks vastavalt põhiseadusele. Kordan veel, see oleks üks põhimõtteline võimalus, mis eelkõige täidab seda rolli, et algatada nimetatud küsimuses diskussioon. Kas jääb sisse see võimalus või tuleb siia mingisugune muu mehhanism, see sõltub juba Assambleest, lootuses, et ta ei tunne ennast alkandatuna ja solvatuna ning siiski nimetatud küsimuses seisukoha võtab. Ma ei pea siin päris õigeks väidet, et me püüame jälle ennast seada rahvast kõrgemale mingisuguse uue asja pealesurumisega. Olen kindel, et me arvestame selle arutelu tulemusi, mis praegu rahva hulgas toimub ja millest pr. Hänni äsja põhjalikult ette kandis, ka nimetatud rakenduspeatükis.

Juhataja: Hr. Leisson, palun.

E.Leisson: Lugupeetud hr. ettekandja! Kas te soostuksite niisuguse asjade käiguga, kui Põhiseaduslik Assamblee võtaks 16.peatükist välja §160 ja teeks selle kirjapildist enam-vähem õigeks. Tõenäoliselt ei mõika teist keegi üldse midagi partei struktuuridest. Tuleks koostada otsuse projekt ja esitada see eraldi kaalumisele Ülemnõukogule, võib-olla ka rahvale. Ma toon mõned niisugused momendid, mis kohe silma torkavad. On võimalus rakendada ka niisugust süsteemi nagu sundpensioneerimine, mida viimati kasutati 1976.a. Hispaanias, kui frankistliku diktatuuri ajal teatud ametikohtadel töötanud isikud saadeti lihtsalt pensionile. Ametikoha järgi, ei küsitud, on ta Väljas või ei ole Väljas. Kui rääkida desovetiseerimisest, siis on sellest loetelust täiesti arusaamatult jäänud välja

rahvasaadikute nõukogu täitevkomiteed kuni Liidu Ülemnõukoguni välja. Mis puudutab parteistruktuuride tundmist, siis pole vahest mõtet loetleda EKP Keskkomitee büroo liikmeid ja sekretäre. Kõik sekretärid on alati liikmed, ka rajoonikomiteedes. Sellest lähtuvalt oleks ettepanek alustada seda loetelu rajoonikomiteede liikmetest ja liikmekandidaatidest ja lõpetada Keskkomitee liikmete ja liikmekandidaatidega. Ja viimane küsimus: kas selle loetelu alla te mõtlesite ka kinnist organisatsiooni nr.7? Milline oleks selle staatus?

Juhataja: Hr. Leisson, enne kui teie pikale küsimusele vastust antakse, rahuldaksite võib-olla lisaks juhatuse uudishimule ka kogu Assamblee uudishimu, mida see organisatsioon nr.7 tähendab. Sellest saab ehk põhiküsimus meie tänasel istungil.

E.Leisson: Organisatsioon nr.7 tähendab mitte konkreetselt Eesti NSV territooriumil asuva Nõukogude armee poliitorganeid. Seal teenis väga palju eestlasi.

Juhataja: Tänan. Ja ühtlasi vabandan. Hr. Jürgenson, palun.

K.Jürgenson: Meie toimkond oli tõesti raske probleemi ees, sest meie hulgas ei olnud kõrgeid partei ametnikke. Kaalusime võimalust pöörduda ammendava informatsiooni saamiseks hr. Väljase poole, aga ilmselt oleksime leidnud spetsialiste lähemalt.

Tõenäoliselt me kaasame teid oma toimkonna töösse, et saada vastavat informatsiooni selle ja võib-olla ka mõne muu ametkonna kohta.

Ma kordan veel: konkreetne löige ei ole siin määrav. On toodud üks võimalik tasand, kusjuures ei ole laskutud küsimusse, kui palju siin isikuliselt kokku langeb.

Mis puudutab seda salapärast organisatsiooni nr.7, siis ilmselt tuleb see ka siia lülitada, kui seda vajalikuks peetakse.

Kas teha omaette otsus? Ma usun, et siin me võime tugineda julgelt maailmapraktikale ja lülitada selle rahuliku südamega põhiseaduse rakendamise peatükki. Nii on seda täiesti mõeldav käivitamisel arvestada ja rakendada.

Juhataja: Tänan. Hr. Kaalep, palun.

A.Kaalep: Hr. Jürgenson, mul on kolm küsimust, mis puudutavad toimkonnas peetud diskussiooni. Ma tahaksin teada, kui põhjendatult sõnastati §160 sellisena, nagu see meie ees on. Esiteks. Kas toimkonnas oli kõne all küsimus, millise mulje jätab selline demokraatlike õiguste piiramiseks kvalifitseerida võidav paragrahv laias maailmas?

Teiseks. Kui pretsedentidena toodi Saksamaal ja Itaalias toimunu, kas siis arvestati, et Saksamaa ja Itaalia olid sõja algatajad ja vastavad piirangud kehtestati okupatsioonivõimude poolt? Loomulikult kaalutlusega, et Saksamaal ja Itaalias võib olla veel küllalt palju natsluse või fasismi pooldajaid.

Ja kolmandaks: kas keegi toimkonna liikmetest ei arvanud, et selline paragrahv võib jätta niihästi eesti rahvale kui ka teistele rahvastele mulje, et vastloodav ja vasttaastatav vabariik on lihtsalt arg ja ebakindel? Lisan, et minu südametunnistus käsib §-le 160 sellisena, nagu see praegu on esitatud, igal juhul vastu hääletada.

K.Jürgenson: Tänan. Kahtlemata on see südametunnistuse küsimus. Ma vastaksin esimesele ja kolmandale küsimusele koos, kui tohib. Ütlen veel kord, et me ei tee siin mitte midagi uut ja ma ei näe põhimõttelist vastuolu rahva õiguses sellised kitsendused peale panna. See ei ole mitte minu lõplik seisukoht, vaid siin peab võtma seisukoha eelkõige Assamblee ja lõpuks ka eesti rahvas. Ja ma usun, et kui enamik eesti rahvast leiab, et see on nende südametunnistusega kooskõlas, siis me võime rahuliku südametunnistusega seda paragrahvi ka rakendada.

Mis puutub küsimusse sõja algatajate kohta, siis ma ei jaga päriselt nii kategoorilist arvamust, et Saksamaa ja Itaalia olid sõja algatajad. Ilmselt ei ole sellele küsimusele päris üheselt kahjuks võimalik vastata.

Juhataja: Tänan. Hr. Arjukese, palun.

R.Arjukese: Lugupeetud härra Jürgenson! Mul on üks küsimus ajagraafiku kohta, mis tuleneb ajutise riigivanema ametisse astumisest. Siin on öeldud, et vastavalt §47 punktile 10 esitab ta 30 päeva jooksul pärast ametisse astumist kõrgemate riigiametnike kandidatuurid kinnitamiseks. Riigivanem astub

ametisse põhiseaduse jõustumise päevast ja 30 päeva jooksul esitab ta siis Riigikohtu esimehe, kes jääb eluaegseks õiguskantsleriks. Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, kes jääb ametisse 5 aastaks, ka kaitseväge ülemjuhataja kandidatuuri. Kellele ta esitab? Riigikogu valimised tulevad põhiseaduse järgi kõige varem 10+60 päeva pärast, järelikult ta esitab kõik need kandidaadid veel praegusele Ülemnõukogule kinnitamiseks.

K.Jürgenson: Härra Arjukese juhü tähelepanu täiesti õigele asjaolule, ühes kohas ma juba tegin selle paranduse. Need ajagraafikud algavad Riigikogu kokkutulemise päevast.

V.Niitsoo: Härra juhataja, lugupeetud härra Jürgenson! Kas te ei seletaks lähemalt, mida te mõtlete okupatsioonivõimude repressiivorganite - siin palgaliste agentide all. Kes nad on?

K.Jürgenson: Siin on nimetatud kaader loetletud kategooriatena, kes kõrvale jäävad, ja ma usun, et ammendavaid nimekirju ei ole võimalik välja tuua ka mitte lähemas tulevikus, kui see üldse võimalik on. Käesolev punkt on seatud sõltuvusse kandideerimisbülletäänile allkirja andmisest. Inimene peab andma allkirja selle kohta, et ta vastab esitatud nõuetele. Ja selliste piirangute rakendamisel on üldjuhul kehtinud praktika, et kui allkirjaga kinnitatu ei vasta tõele, võib hiljem näiteks Riigikogu poolt vastu võetud seaduse alusel rakendada teatud sanktsioone. Ma ei pea võimalikuks, et me praegu, vähemalt seniste tulemuste alusel saame mingisuguse nimekirja järgi anda seda määrust.

V.Niitsoo: Ma vabandan, ma pean oma küsimust juhataja loaga täpsustama. Ma ei mõelnud sugugi, et te avaldaksite siin nimesid või nimekirju, ma tahtsin lihtsalt teada saada nende inimeste kategooriad. Selgituseks ma täpsustan oma küsimust. Vaid murdosa KGB informaatoreid, nagu me teame, olid palgalised agendid ja enamasti olid need prügikalad. Suurem osa tegi kaastööd KGB-le, kirjutades ettekandeid oma kolleegide ja tuttavate kohta, koputades nende peale. Selle eest saadi mitmesuguseid privileege: parem korter, auto ostuluba, välismaasõidud ja edutamine ametipostil. Kuidas suhtuda nendesse inimestesse, kas tõesti siis see kategooria, kes otseselt ei olnud KGB palgal, vaid sai privileege,

peab jääma §-s 160 toodud loetelust välja?

K.Jürgenson: Ma vabandan, et ma kohe aru ei saanud. Ei, see ei pea välja jääma, kui on vaja, me võime selle siia sisse tuua.

H.Eller: Lugupeetud juhataja ja ettekandja! Ma ei saa hästi aru §160 sisust. Te avalikustasite 16.peatüki selle nädala "Postimehes" ja lubasite seal meie lugupeetud Ülemnõukogu esimehel töötada kuni kolm aastat. Selle seaduse eelnõust ma aga küll nii aru ei saa, et ta võiks töötada riigivanemana edasi kolm aastat. Milles on siin küsimus? Millised mehhanismid need on, mis saaksid kindlustada selle täitmise, millest te "Postimehes" kirjutasite?

K.Jürgenson: "Postimehes" ei olnud tegemist minu artikliga. Seal ma vastasin ühe uudishimuliku ajakirjaniku küsimustele, kes püüdis saada seletust selle teksti kohta. Tõesti, esialgses versioonis, mis oli selle ajakirjaniku valduses, oli sees tähtaeg kolm aastat. Eile, kui toimikond koos istus, valmis selle peatüki lõplik redaktsioon. Sellest see erinevus.

K.Kama: Austatud härra Jürgenson! Kõigepealt repliik §155 kohta. Siin on komisjon tõenäoliselt ikkagi eksinud ja põhiseadus loetakse vastuvõetuks, kui selle poolt on rohkem hääli kui vastu. See ei sõltu "Riigi Teatajas" avaldamisest ega muust asjast. "Riigi Teatajas" avaldamisest saab sõltuma panna ainult tema jõustumise. Aga nüüd küsimus ikka jälle §160 kohta. Mis kaalutlustel on teie komisjon pidanud vajalikuks eelkõige takistada endiste parteifunktsionääride kandideerimist, aga peaaegu mingeid piiranguid pole nende töötamisel riigiaparaadis? Juba aseministrist alates võivad nad ameteid pidada. Nii palju kui mina tean, alustasid Saksamaa ja Tsehhoslovakkia eelkõige just riigiaparaadi puhastamisest ja kandideerimistakistus jäi teisejärguliseks.

K.Jürgenson: Olen teiega täiesti päri. Ma usun, et seda nimekirja võib laiendada mõlemas suunas, nii selles suunas, mida valgustas meile härra Leisson, kui ka ametikohtade osas, mida nimetatud aukandjatel ei ole lubatud selle aja jooksul täita. Täiesti õige, riigiaparaat on ilmselt ka tähtis valdkond, kus

tuleb nendele küsimustele tähelepanu pöörata.

S.Sovetnikov: Lugupeetud ettekandja! Palun selgitage, kas põhiseaduse rakendamise peatükk võetakse vastu ainult üheks aastaks või kogu ajaks. Näiteks §-s 161 on jutt Eesti Vabariigi Ülemnõukogu volitustest, aga järgmistest valimistest alates on juba Riigikogu. Võib-olla tuleks siin teistmoodi formuleerida?

Ja teine küsimus §162 kohta. Siin on öeldud, et Riigikogu esimese koosseisu liikmetele määrab palga Ülemnõukogu hiljemalt 50.päeval enne Riigikogu valimist. Miks te arvate, et see arv on just 50?

K.Jürgenson: Paragrahv viitab põhimõttelisele vajadusele see küsimus lahendada. Siin on esitatud üks põhimõtteline võimalus, et Ülemnõukogu võiks selle palga määrata. Ma kordan veel, et põhiseaduse eelnõus on palgaküsimus lahendatud teisiti. Lihtsalt see küsimus tuleb lahendada, kas seda teeb Ülemnõukogu või mõni muu kogu ja millal ta seda teeb, see on tegelikult teisejärguline küsimus.

Mis puudutab §161, siis siin on selgelt öeldud, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu volitused lõpevad Riigikogu kokkuastumise päeval ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu poolt viimati ametisse nimetatud valitsuse volitused lõpevad põhiseadusejärgse valitsuse ametisse nimetamisega riigivanema poolt. Tähendab, üleminek on ilma kattumise ja katkemiseta.

Kui kaua see peatükk kehtib? Käesolevas redaktsioonis kehtib see peatükk põhiseaduse osana 10 aastat vastavalt §160 kitsendustele.

Juhataja: Suur tänu, härra Jürgenson. Küsimusi rohkem ei ole. Küll on aga kõnesoovijaid ja sellepärast tuleb enne istungi jätkamist teha ka vaheaeg. Kuid enne, kui me läheme vaheajale, soovin ma kõiki assambleeliikmeid informeerida sellest, et võib-olla tuleb meil 16.peatüki küsimusi hääletada. Me ei saa küll hääletada selle peatüki teksti, kuid me saame hääletada mõningaid põhimõtteid. Ja sellepärast ma palun, et lugupeetud assambleeliikmed ei läheks lahendama neid küsimusi, mis on põhiseaduse eelnõust tähtsamad, vaid oleksid valmis andma oma hääle ühe või teise põhimõtte kasuks. Vaheaeg 20 minutit. Töö jätkub kell 12.40.

V a h e a e g

Juhataja: Meil on vaja jätkata tööd. Palun istuge oma kohtadele ja viime läbi kohaloleku kontrolli. Kohaloleku kontroll. Kohal on 29 assambleeliiget. Lugupeetud kolleegid, enne kui juhatus annab sõna kõnedeks ja sõnavõttudeks kohalt, on meil vist vaja põhimõtteliselt kokku leppida, et kui me täna ei otsusta seda suunda, mida peaks realiseerima kas siis 16.peatükk või rakendusotsus, on härra Jürgensonil väga raske viia töö lõpule ja ilmselt on ka Assambleel väga raske järgmise nädala lõpus langetada lõplik otsus. Nende küsimuste järgi, mida esitati enne vaheaega, tundub, et põhiliseks huviobjektiks on §160. §160 on kodeeritud õieti mitu lahendust ja tundub, et üks küsimus, mille me peaksime põhimõttelise probleemina otsustama, ongi §160. Juhatusel oleks väga hea meel, kui assambleeliikmed, kes soovivad sõna kõneks või sõnavõtuks kohalt, püüaksid anda oma hinnangu ka selles küsimuses. Kui me jõuame nende põhiprobleemide hääletamisele, siis oleks igal assambleeliikmel selge, millist lahendit ta soovib. Esimesena saab sõna kõneks härra Peet Kask, palun.

P.Kask: Kallid kolleegid! Ma alustangi §-st 160, kuigi mul hea meel sellega alustada ei ole. Nagu härra Jürgenson juba ütles, on sel üks probleem, mille juurde väga sageli jõutakse, kui režiimid vahetuvad, kui diktatuur mis tahes vormis asendub demokraatliku riigikorraga. Ma olen lugenud ühte raamatut, väga head raamatut, mis andis ülevaate uuringutest väga paljude tekkivate demokraatlike riikide evolutsiooni kohta, see on professor Lintzi raamat "Revolutsioon, häving ja uus tasakaal". Selles raamatus kirjeldati uuringute tulemusi, mis olid läbi viidud väga paljude riikide ajaloo alusel. Aluseks ei olnud seal mitte ainult statistilised andmed, vaid nad uurisid ka sellistes riikides toimuva põhifaktoreid. Härra Lintz on ühtlasi üks neid juhtivaid politolooge, kelle uurimuste alusel näiteks on praegu kogu maailma politoloogid väga kriitilised presidentaalsüsteemi suhtes üldse, sest Lintz tõi väga selgelt välja sellesse süsteemi kodeeritud konflikti presidendi ja parlamendi vahel. See on presidentaalsüsteemis olemuslikult lahendamatu, seda saab ainult kleevendada teatud võtetega, näiteks vetoõigusega. Aga ta tõi ära

ka umbes 20 põhjusfaktorit selle kohta, miks demokraatlikud režiimid kipuvad kokku varisema pärast seda, kui nad on tekkinud ja arenema hakanud, ja nende põhjusfaktorite hulgas oli üks, mis puudutab §160. See on klassikaline juhus, uued režiimid, kes on võimule tulnud, kes on üles ehitanud demokraatliku riigi, hakkavad lahendama ka küsimust, mis saab endise režiimiga kaastööd teinutest. Ja härra Lintzi lahend oli järgmine. Kui nendel kollaboratsioonistidel ei ole rahva hulgas arvestatavat toetust, siis võib nad sisuliselt demokraatlikust poliitilisest süsteemist välja heita. Ehkki see on demokraatlike printsiipidega vastuolus, nagu härra Uluots väga õigesti märkis, ei too see sel juhul kahjulikke tagajärgi. Kõigil muudel juhtudel on see aga miin demokraatliku režiimile. Ja miin hakkab toimuma esimese demokraatia kriisi hetkel, sest väljapoole demokraatiat on lükatud küllaltki arvestatava toetusega poliitiline jõud, kes tahes või tahtmata hakkas selle režiimi vaenlaseks. Ta hakkab sellele vastu tegutsema, võidab esimese kriisi olukorras ning režiim variseb kokku. Mul on ettepanek panna §160 eraldi hääletusele. Minu arvates Eesti ühiskond ei taluks seda lahendust. Neil, kes lähevad §160 alla, on Eesti ühiskonnas liiga tugev rahva toetus. Mul ei ole mingeid isiklikke huve, vastupidi, ma olen sunnitud astuma kaitseks nende jõudude vastu, kes muuhulgas torpedeerivad Põhiseaduse Assamblee eelnõu ja juba teist korda torpedeerivad parlamentaarsüsteemi sisseseadmist Eestis. Eelmine kord oli mäletatavasti aasta tagasi, kui Ülemnõukogu päevakorrast võeti salajasel hääletamisel maha pakett õiguskomisjoni seaduseelnõusid.

§159 kohta arvan, et nii lihtsalt see asi ka ei lähe, et ühe paragrahviga on võimalik asendada kodakondsusseadust ja lahendada seda olukorda, mis praegu kodakondsusküsimuses valitseb. Veel vähem pean ma võimalikuks läbi saada ilma valimisseaduseta. Muide §159 ei võimalda ka väga vajalikke kõrvalekaldeid proportsionaalsest profiilist valimisseaduses, see viib just selleni, mida härra Hellar Grabbi 30. detsembri artiklis "Rahva Hääles" kritiseeris, superparlamentarsuse suunas, parlamendi killustatuse suunas.

Muidugi on eelnõu igast paragrahvist leida küsitavusi

ja nõrku külgi, eelnõu on veel võrdlemisi toores, kuid seda oligi oodata. See kõik on siiski lahendatav asja silumise käigus. Ma kordan veel, et pean vajalikuks §-s 160 sisalduva põhimõtte eraldi hääletamist ja minu ettepanek on Eestis seda miini mitte kasutada. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Härra Kase kõne kestis 8,5 minutit. Lugupeetud kolleegid, mul on palve, hoiame täpselt kinni meie reglemendi ajanõuetest. Härra Leisson, palun.

E.Leisson: Kallid kolleegid, lugupeetud juhatus! Kui me asusime oma ettevõtmise juurde, siis me pidasime silmas, et me teeme Eesti Vabariigile põhiseadust aastakümneteks, aga võib-olla ka aastasadeks. Kui me kirjutame sinna sisse peatüki 16, siis vaevalt meil jätkub julgust kaaskodanikele silma vaadata 2-3-4-5 aasta pärast või maailma avalikkusele ka praegu. Seepärast ma ei eita vähimalgi määral selle põhimõtte olemasolu vajalikkust, desovetiseerimise läbiviimise vajalikkust meie ühiskonnas, kuid annan endale selgelt aru, et tegemist on valimisseaduse paragrahviga, Riigikogu, riigipea valimisseaduse paragrahviga. Siin ei ole sellel mingisugust kohta. See on minu selge ja ühemõtteline arvamus. Ja ei saa ma ka selle paragrahvi ümber tegemisel auväärt härra Jürgensonile abiks olla, sest ma ei ole kunagi kuulunud selle partei ridadesse, ma lihtsalt tean, millest ma räägin. Mul on konkreetne ettepanek formeerida 16.peatükk ümber põhiseaduse rahvahääletusele panemise korraks. Kui me tahame säilitada meie põhiseaduse vaimu ja kui me seame omale eesmärgiks, et põhiseadus saaks rahva poolt heaks kiidetud, siis me peaksime fikseerima siin vaid mõned põhimõtted. Koos hinnangu andmisega põhiseadusele kui tervikule peame rahvale andma tema kõrgeima võimu kandja, otsuse langetaja rolli, ja selleks tuleb põhiseadusele lisada kolm küsimust. 1. Kuidas nimetatakse Eesti Vabariigi kõrgeimat ametiisikut - president, riigivanem. 2. Kes valib Eesti Vabariigi kõrgeima ametiisiku - rahvas, valijamehed, parlament. 3. Riigikogu valimise kord - alternatiivsed isikuvalimised, 50 saadikut parteiliste nimekirjade alusel, 51 saadikut alternatiivsete isikuvalimiste teel, ainult parteiliste nimekirjade alusel. Otsustagu rahvas seda, ärgem püüdke olla temast targemad ja jätkem talle tema

roll täita. Kõrgeima võimu kandja roll. Tänan.

Juhataja: Tänan. Järgmisena saab kõneks sõna härra Tarto.

E.Tarto: Lugupeetud juhatus, austatud kolleegid! Meie Eesti Kongressi Tartu saadikud arutasime seda küsimust. Meile on saabunud kirju ja need on samuti sisaldanud mõtet, et koos põhiseaduse rahvahääletusele panemisega võiks sinna juurde panna ka mõne täiesti põhimõttelise küsimuse, las rahvas ise otsustab. Ja üks selline küsimus oleks, kes valib riigipea. Siin on samuti meie poolt välja pakutud 3 võimalust, et riigipea valib Riigikogu, valijameeste kogu või kõik hääleõiguslikud kodanikud. Minnes nüüd selle §160 juurde, ma arvan, et on väga tänuväärt, et see siia sisse toodi ja see küsimus tõstatati. Me peame seda arutama, ja arutama selle paragrahvi viimistlemisest ja täiendamisest. Ei saa igavesti ignoreerida probleemi, et Eesti riik ja rahvas elavad läbi ajaloolist protsessi. Esiteks, me vabaneme bolševismist, ja teiseks, me vabaneme okupatsioonist. Ja olukord, et vana kaader jääb kõik kohale, absoluutselt mitte mingisugust muudatust kuskil ei ole, ei saa igavesti kesta. Ja kahju, et need protsessid ei ole varem alanud ja et meie siin Põhiseaduse Assamblees peame nagu olema selle küsimuse n.ö. avalikustajad, selle küsimuse suure kella külge panijad. Ja ma ei usu, et kui me teeme piiranguid GPU-lastele, siis sellega on nende inimõigusi piiratud. Ei ole. Sest et seda teed, debolševiseerimisprotsessi teed lähevad kõik totalitarismist vabanenud rahvad. Kuidas seda sõnastada, see on iseasi. Äärmisel juhul võib ka selle põhimõtte panna rahvahääletusele. Kui eesti rahvas tõepoolest praegu ei taha debolševiseerimist, no ega vägisi peale sundida ei saa. Aga et seda teed tuleb käia, see on täiesti paratamatu. Kas käiakse seda nüüd, aasta pärast või 10 aasta pärast. Praegu ma hääletan ise ja kutsun teisi hääletama selle poolt, et jätta §160 sisse. Edasiseks arutamiseks. Aitäh.

Juhataja: Tänan, hr. Tarto. Järgmisena on kõneks sõna hr. Salumil. Palun.

V.Salum: Austatud Assamblee! See rakendamise peatükk kuulub orgaaniliselt kogu põhiseaduse juurde. Seda tõestab juba see tormiline reageerimine 16.peatüki eelnõule 2 päeva tagasi oli

Viljandi maavolikogu koosolek ja seal oli just väga tuline reageerimine sellele §-le 160. Kui me tahame desovetiseerimist või debolseviseerimist, siis me ei saa probleeme lõputult edasi lükata, jättes kõigile ametnikele ja ka valitavatele juhtivatele riigitegelastele mugava võimaluse maitsta edasi privileege. Et Maapäev kordas sedasama, mida mõned Viljandi maavolikogus väljendasid, siis see tõestab, kes nad on või kelle pooldajad nad on. Teisisõnu, uus rüütelkond on valmis rahvuslike jõudude iseseisvumisliikumist peatama ja tahavad peatada ka kogu põhiseaduse ja Põhiseaduse Assamblee töö. Et kui te nii ei tee, nagu meile meeldib, siis minge laiali, me enam teie teeneid ei vaja. Nii et see §160 on väga vajalik, kui me tahame üldse eesti rahvuse säilimist, Eesti rahvusriigi taastamist. Nomenklatuursete töötajate õiguste samastamine gestaapo ja ka nende teiste XX sajandi repressiivorganite tegevusega näitab, et see ei ole ühepoolset kitsendav. Oleks see ainult ühepoolne, aga siin on ka gestaapo ja nende töötajad sees.

Nii et see on väga vajalik ja vajalik ka riigiametite juhtivate ametnike suhtes, sest just seal nad pesitsevad kõige kindlamini. Ja on selge, et praegu kujuneb ringkaitse, nomenklatuursete töötajate ja nõukogude juristide vastastikune toetus. Nad on alustanud rünnakut põhiseaduse eelnõu rakendamise suhtes. Ja siin tuleb asja rahulikult selgitada. Peet Kask küll ütles, et see tekitab plahvatuse või on nagu miin Eesti ühiskonnas, aga kui me seda ei arvesta ja lükkame selle asja edasi, siis ei tule Eesti Vabariigist mitte midagi välja. Vabariigist, mis tagaks põlisrahvusele püsijäämise. Ja praegu on selle põhiseaduse eelnõu arutelu käigus kujunenudki välja kaks erinevat kontseptsiooni, rahvusriigi kontseptsioon ja rahvariigi või elanikkonna kontseptsioon. Kui ei ole oluline eesti rahvuse säilimine ja rahvuskultuuri areng, siis muidugi on vaja elanikkonnariiki. Sellepärast oleks 16.peatükk kindlasti vajalik, samuti §160. Millistes piirides ja kui täpselt, on iseasi, aga ilma selleta ei ole mõtet. Nii et rakenduspeatükk on väga vajalik põhiseaduse osa. Ja viimane paragrahv (§163) kinnitabki, et kui on 10 aastat möödas, siis muutub see automaatselt üleliigseks põhiseaduses. Nii et selle peatüki eelnõu on küllalt hea edasise

töö jätkamiseks. Täna.

Juhataja: Täna. Kõneks on sõna hr. Saatpalul. Palun.

V.Saatpalu: Täna. Ma usun, et siin saalis ei ole võimalik leida ühtegi inimest, kes desovetiseerimise või debolseviseerimise vastu üles astuks. Kuid mina usun oma rahva tarkusse, et ta oskab siis, kui tal tuleb valida, otsustada selle inimese üle, keda ta valib. Seetõttu peab tal olema ka täielik pilt sellest inimesest, keda ta valib. See tähendab, see inimene peab deklareerima valijale oma mineviku. Ja oma patud. Ja sellepärast ma ei sätestaks taolisel seadusandlikul teel neid piire, ma ei tahaks piirata valijat, sest see on ka valija teatud piiramine. Ma annaks lihtsalt sellele valijale kõik teada sellest inimesest, ja see inimene, kes tahab saada valituks, peab ka deklareerima, et tal on KGB-ga või gestaapoga olnud sidemeid. Me peaksime debolseviseerimisel üldse aktsendi asetama ametnikkonna puhastamisele, see on hoopis tähtsam ja see on riigiametnike seaduse küsimus. Kuivõrd aga siin on ka terve rida kõrgeid riigiametnikke, kes nähtavasti tuleb ametisse võtta enne kui riigiametnike kohta käiv seadus vastu võetakse, siis ma arvan, et see saal, kes praeguse eelnõu kohaselt kinnitab need persoonid, kes on siia demokraatlikul teel valitud, ja nähtavasti mineviku suhtes puhtad inimesed, oskavad teha ka järeldusi nende persoonide kohta, keda meie riigivanem esitab sellele parlamendile kinnitamiseks. Ma arvan, et kui Riigikogu teab nende inimeste kohta, nende mineviku kohta kõik olulise, siis oskab ta ka otsustada demokraatlikul moel, kas need inimesed väärivad niivõrd kõrgetele kohtadele kinnitamist. Ma arvan, et on võrdlemisi raske sõnastada kõiki neid piiranguid. Meil ei tule voist kõik isegi pähe, mis võiks olla takistuseks inimesele, et saada niivõrd kõrgetele ametikohtadele. Seepärast ma toetan ettepanekut, et seda sõnastust võiks oluliselt muuta, kusjuures desovetiseerimise mõte peaks jääma sisse. Tuleks tingimata panna rahvahääletusele, et rahvas otsustaks, kas ta nõuab inimeselt taolist deklaratsiooni, oma mineviku puhtsüdamlikku ülestunnistamist, kui ta kandideerib kusagile, või ei nõua. Ma arvan, et me peaks selles suunas mõtlema, ma ei hakka seda teksti täpsemalt analüüsima. Ja see olekski vahest oluline. Ma soostuks ka

hr.Leissoni ettepanekuga, et võiks olla tõesti rahvahääletuse korralduse seadus. Siin on tõesti küsimusi, mis puudutavad ka valimisseadust, võib-olla ka selles osas te vaatate toimkonnaga asjad üle. Need olid mõtted, mis ma tahtsin ühiskonnademokraadina teile esitada.

Juhataja: Tänan, hr. Saatpalu. Hr. Velliste, teil on kõneks sõna. Palun.

T.Velliste: Härra juhataja, kui me andsime ametivande, siis ei olnud Tallinnas ja Eestis nii pikki leivasabasid. Me ei tööta siin mitte vaakuumis, vaid töötame keset oma rahvast. See rahva ärritus, mis meie peale vallandunud on, ei ole mitte mingil juhul tingitud meie põhiseaduse eelnõu kvaliteedist, vaid see on tingitud meie elu kvaliteedist. Ja elu kvaliteet läheb kiiresti veel halvemaks. Ma olen täiesti sügavalt veendunud, et see võib minna väga järsku katastroofiliseksd. Ja meil on põhjust küsida, kes võiks olla huvitatud õigusliku vaakuumi jätkamisest sellises olukorras. Ma arvan, et mingisugune teatud vähemus Eestis võiks olla sellest huvitatud. Kuid samas me võime olla päris kindlad, et meie rahva enamus ei võta vaevaks lugeda meie eelnõu põhjalikult ja korralikult läbi, ükskõik kui hea ta oleks. Ja kuigi ta võib tulla rahvahääletusele ja hääletada tema poolt või vastu, siis parimal juhul teeb ta seda juustr ajaleheartiklite põhjal, kui ta neidki viitsib läbi lugeda. Seega me oleme praegu sattunud massipsühhooni õhkkonda ja me teame ajaloost väga hästi, kuidas massipsühhoosi kujundatakse. Piisab sellest, kui me mõtleme, kuidas härra Goebels seda tegi 1930-ndatel aastatel, ja meil on nii mõnigi asi selge. Minu arvates ähvardab Eestit praegu väga tõsine oht ja mina kutsun praegusel hetkel kõiki Eesti erakondi väga otsustavalt asuma demokraatia kaitsele. Võib-olla tuleks erakondadel teha ühine avaldus, ühine pöördumine Eesti rahva poole. Selles lühikeses avalduses tuleks näidata, milline oht meie demokraatiat praegusel hetkel võib ähvardada.

Mis puutub nüüd §157, siis minu meelest ei ole kunagi varem tehtud nii otsustavat sammu kolmanda vabariigi suunas katsega kuulutada Eesti NSV kõrgeim ametiisik Eesti Vabariigi kõrgeimaks ametiisikuks. Esimest korda ajaloos tuuakse põhiseaduslikul tasandil õiguslik seos Eesti NSV ja Eesti

Vabariigi vahel. Võib ju küll öelda, et kui tarvis, me lööme tantsu kas või vanakuradi vanaemaga, peaasi, et eesmärk on püha. Aga ma tahan hoiatada, ajalooline kogemus on näidanud, et vanakuradi vanaemaga tantsimine on lõppenud väga halvasti, kusjuures ma ei räägi siin konkreetsetest isikutest, vaid ma räägin praegu ainult põhimõttest. Riigipea puhul ei ole tähtis, kuidas ta valitakse ja millised on tema volitused, ja seetõttu ma kutsun üles: esitagem sellele eelnõu alternatiivisena rahvahääletusele ja jätkem siis tööpoolest rahvale õigus valida, kas riigipea valitakse otse rahva poolt või mingi muu kogu poolt. Sellega me maandaksime ühe hoobiga ühe olulise psühhoosi põhjuse ja meil oleks palju kergem lahendada kõiki tegelikult olulisi põhjusi. Ma tahaksin ka kutsuda üles, et Assamblee mitte mingil juhul ei oleks nii kergelt psühhoosile, mis ühiskonnas on maad võtnud. Meil ei ole õigust alluda psühhoosile. Täna, härra juhataja.

Juhataja: Suur tänu. Lugupeetud kolleegid! Assamblee juhatus julgeb teha teile ettepaneku selles päevakorrapunktis anda sõna veel kolmele teie ees tahvlil märgitud assambleeliikmele härradele Tarandile, Runnelile ja Rumessenile. Kas on proteste selle vastu, et kõned lõpetada härra Rumesseni esinemisega, ja edasi on võimalik võtta sõna.

Lugupeetud assambleeliikmed, palun viime läbi kohaloleku kontrolli. Kohal on 40. Assamblee juhatus palub teil hääletada järgmist ettepanekut: kes on selle poolt, et antud päevakorraküsimuses saab viimasena kõneks sõna härra Rumessen? Rõhutan, sõnavõttud jätkuvad, kuid kohalt. Palun hääletame. Poolt 24, vastu 3. Assamblee on nõustunud juhatuse ettepanekuga, et viimasena saab kõneks sõna härra Rumessen. Ma palun kõigil nendel assambleeliikmetel, kes soovivad kaasa rääkida antud päevakorraküsimuse arutamisel, olla valmis sõna võtma kohalt. Täna teid. Järgmisena on kõneks sõna härra Tarandil.

A. Tarand: Lugupeetud Assamblee! Tuleb tunnistada, et sedapuhku peab olema nõus kõigi eelkõnelejatega. Aga siiski kõikidele eelkõnelejatele ja muiduistujatele tahaks meenutada, et meil põhiseaduse eelnõus piisab ühest ebaõnnestunud paragrahvist, et kogu põhiseadus lendaks kuhugi kaugemale ja me ei

saaks minna edasi oma elu korraldamisel. Sellepärast peaksime me olema tõepoolest ettevaatlikud paragrahvidega, mille puhul on juba teada, et rahvaga võib tekkida suur vastasseis. Küsimus on siis rahva usaldamisest, kus poolt kõige suurem oht tegelikult ähvardab. Nagu me kõik teame, ei ole tegemist teaduslikku laadi tõdedega, näiteks kas maa käib ümber päikese või vastupidi, kas on UFO-sid või ei, kas ringi pindala võrdub πr^2 . Nii et neid me keegi rahvahääletusele panna ei taha. Me tahame küsida, me tahame kindlaks teha, kuidas rahvas elada tahab, keda ta usaldab enda väikeste või suurte juhtidena. Et rahvad on neis asjus ka eksinud, lihtsameelselt usaldanud väiksemaid või suuremaid kurjategijaid, neid näiteid on ka toodud. Kuid veel sagedamini on nendel juhtudel rahvast petetud juba enne, kui nad on valima asunud, ja on tehtud kas trikke sisaldavaid seadusi või ebaausaid valimiskorraldusi. Ma olen seisukohal, et küsimust, kuidas rahvas tahab elada, peab rahvas saama hääletamisega ise lahendada. Siin on selline võimalus, et ta valib hukatusliku tee, kuid sel juhul tekib ka küsimus, kas sellist rahvast maakamarale üldse on tarvis. Teine võimalus on labiilne tasakaal, tõenäoliselt see meil on, ja siis on teadmatel meestel, näiteks poliitikutel kohustus see rahvas õndsale poolele välja juhtida. Keda nüüd siis teadjateks pidada? Kas selles kogus või teises kogus istuvate inimeste kõrge enesehinnangu järgi, et mina tean, teised ei tea, või annab selle õiguse rahvaesindaja tiitel, et me oleme mingil moel juba valitud. Kui selle õiguse annab rahvaesindaja tiitel ja kui ta on rahva poolt valesti valitud, siis meie valimise viga võib ainult võimenduda, aga seeme on juba sees. Ma tahan sellega öelda, et rahvas peab pettuse ja pettumised üle elama kogemuslikult. Ainult niimoodi küpseb ta tõelise demokraatia jaoks ja see ei lähegi nii väga kiiresti. Ma olen Peet Kasega täiesti nõus, sedapuhku ka nende klassikutega, kuigi nendes raamatutes on ilmselt arvest väljas väga palju olulisi tegureid, näiteks leivarahutused jne. Peaksime selle §160 sõnastama umbes niimoodi, et nende paragrahvide toime on piiratud 10 aasta jooksul, arvates põhiseaduse vastuvõtmisest. Nii et Riigikohtusse ega riigivanemaks ei või kandideerida endised ebapopulaarsed NLKP kõrged ametnikud, aga sellises juhul muutub nähtavasti asi

ise mõttetuseks.

Teine vastuolu, millest siin ka räägitakse, selles §-s 160 on seotud presidendi valimistega. Teatavasti 77% rahvast nõuab otsevalimisi. Kui tehakse selline piirang, siis minu teada, ma ei ole ka nii suur asjatundja partei endistes struktuurides, kuuluks Arnold Rüütel presidendi kandidaadina automaatselt mahavõtmisele. Ja sellega tekiks ka teatud vastuseis rahvaga. Kuna sellest §-st 160 pluss presidendi valimise kord piisab põhiseaduse läbikukutamiseks rahahääletusel, siis on muidugi ettepanek need paragrahvid välja jätta või teha ümber. Või on ka võimalus tõepoolest rahvahääletusele panna, ja ma usun, et Eesti rahva keskmise mõistlikkuse juures ei lähe me alt, kui rahvas otse hääletab. Ma olen selle poolt ka juba 3 korda siin hääletanud. Iseasi on see, et tõepoolest murda seda sovetlikku elulaadi, mis ei õnnestu ainult mehi vahetades, vaid siin on muide tegemist kogu rahva moraaliga. Kas meie või keegi teine peaks tegema selle korda ja kindlustama, et täitevvõimuaparaati ei läheks inimesed, kes on nendes loetletud organites töötanud. Valitavatel kohtadel piisab tõepoolest sellest, kui kandidaat lihtsalt annab kas kirjaliku või suulise lubaduse, et ta ei ole töötanud seal. Kui ta valetab, jääb ta valimistel niikuinii vahele. Ja sellepärast valitavatel ametikohtadel ei ole vaja teha takistusi. Aitäh.

H. Runnel: Austatud kolleegid, tervitan teid sel aastal esimest korda siit puldist. Ma loodan, et see oleks ka üks viimastest. Ma tahan natuke asju kirjeldada toimkonna seest vaataja pilguga. Mulle tundub, et peatükk 16 on siiski vajalik. Mõni on veidi kõhelnud. Selle peatüki teeb raskeks, et siin tuleb kokku panna väga päevapoliitilisi asju ja tuleb arvestada rahva ajaloo vähemalt kolme aspekti, mitte ainult õiguslikku järjepidevust, vaid ka faktide järjepidevust ja füüsilist või bioloogilist kestvust, mis on ühel rahval kui elaval organismil. Seda võiks nimetada rahvusliku leppimise peatükiks, kus peavad käe andma ja leppima üheks hetkeks ära ENSV järglased, Ülemnõukogiu ja valitsus, Eesti kodanike esindus - Eesti Kongress ja Eesti Komitee, ning ka suure ajaloolise töö teinud eksiilvalitsus. Siin paljude volitused lõpevad ja algab

tõepoolest uus ajastu. Erakondlik dispositsioon enne võimalikke ja tõenäoseid riigivanema valimisi on tekitanud väga palju emotsioone ja mõtteid isegi minutaolises olevuses. Ma olen märganud, et ummiku tunne dilemma või isegi apooria ees on suur olnud. Siin puldis ei taheta alati rääkida nimedest ja hetke poliitilisest seisust, aga sellest mööda minna ei saa. Praegu presidendiks kutsutu populaarsus on nii tõkestava toimega, et mulle tundub, et paljud nõrgad erakonnad, ja enamasti on kõik nõrgad, ei suudagi valmistuda eelseisvateks presidendi valimisteks, nii et omalt poolt ka kandidaate kasvataksid. Rahvas ei tunnegi mitte kedagi. Tähendab, see on suur riigi nõrkus, aga praegu presidendiks kutsutu seljataga on väga palju endiseid kompartei suuri ninasid ja see on väga kohutav tõke edasiseks arenguks.

Kommunistlik erakond on seotud väga raskete ajalooliste kuritegudega, genotsiidipoliitika teostamisega kõigi rahvaste, sealhulgas eest rahva ja meie vastu. Ja seda ei tohi lõpmatuseni salata või selle andestamine tuleb avalikustada. Rahva kui etnose regeneratsiooni seadusi silmas pidades tuleb tunnistada, selle jutuga ma lähen selle lause juurde, mida ütles Ain Kaalep - kompartei ladvik on mõnes mõttes tõuline eliit olnud, sellepärast armastab rahvas ka seda seltskonda, sest ta tunneb, et see ladvik on etnosele vajalik ja selle lahutamine rahva elust seadusega on loomulikult eluinstinktile võõras, sest see on elu seadus. Need on need dilemma punktid.

Toimkonna töö iseloomustus sellest lähtuvalt. Toimkond püüdis lahendada neid lahendamatusi. Ja ma alustaksin veel kord manitsusega Assambleele ja meenutan, et see peatükk on meie kõigi asi. Assamblee oli jõulueelses meeoleolus valmis unustama selle peatüki ja üldse selle vajalikkuse, ja alles protesti korras sai päeva pikendada, see toimkond tööle panna ja selle küsimusega tegelema hakata. Nüüd on natuke haavav kui mõned assambleeliikmed püüavad asja veeretada justkui ühe väikese seltskonna eraasjaks. See on meie kõigi asi. Mind rahustas siiski enamiku sõnavõtjate mõistlik toon. Praeguses olukorras selle praeguse presidendiks nimetatud elutöö hinnang nõuab mingeid eri vaateid temale. Seda tööd, mida ta on teinud, tuleks hinnata tunnustavalt selle

positiivse osa eest, mida ta on teinud anonüümse või tähtsusetu ametiposti tõstmisel rahvusvaheliselt aktsepteeritava peaaegu presidendi positsioonile. Ja sellepärast on pandud selline riskantne soovitus §157, et kuivõrd selleks järgneva etapiks see presidendiks nimetatud jääb ülesandeid täitma, võiks nimetada ta riigivanemaks selle vastuvõetud põhiseaduse järgi väga piiratud ajaks, niikaua kui valitakse järgmine tõeline riigivanem, sest §160 piiranguga langeb ta kandidaatide nimekirjast välja. Ja §160 piirangu põhimõte on siiski väga vajalik avalikult öelda, sest see on rahva enese puhastumise akt ja zest ja meeleparanduse akt. Aga ma kujutan ette, et see piirang peaks olema suhteliselt kitsas, et ei juhtuks nii nagu Tsehhoslovakkias, kus tagantjärele hakatakse ikkagi komparteid utsitama ja see puudutab siis hiljem juba väga paljusid inimesi ja on määratlemata. Ma ütlen, ma oleksin kollaboratsioonistina nõus isegi Vaino Väljasega kui kompartei tippmehega, keda ma tean, rääkima ja temalt nõu küsima, missuguse skaalaosa nemad omalt poolt pakuksid, kes jääks selle tõkestuse sisse. Võib-olla see oleks kõige parem kokkuleppimine, aga riigi lihtliikmeid ei tohi see puudutada. Siis laheneks ka Peet Kase mure. Osa jääks siis sellest vanast komparteist kõrvale ja kas suurem osa või osa saaks otsekohe rakenduse. Sellega ei teki seda suurt miini, sest kõik ei ole kõrvale tõrjutud, vaid see on tõepoolest pigem moraalne rahva ja töu meeleparanduse akt. Ja on üks punkt, mida ei ole selles projektis olemas. Tasuks läbirääkimist, kas olems mõistlik, kui sinna lülitada üks oluline üleminekuaja ülesanne. Nimelt üleminekuajal erastamisega seoses tehtud majanduslikud tehingud kuuluvad ilmtingimata hilisemale ülevaatusele ja hindamisele ja vajaduse korral karistamisele. See, kuidas endine ladvik praegu rahva käest varastab või röövib seda, mida sotsialismi ajal nimetati ühiskondlikuks omandiks ja rahvuslikuks rikkuseks, on väga kohutav asi. On neid, kes ütlevad, et kõik see kuulub kohtu kompetentsi, nii nagu on öelnud näiteks ka Indrek Toome läbi televiisori, et kohus peab selgitama iga kommunisti kuriteo, kui tal see on olnud. Palun väga vabandust, aga meil ei ole veel õiget riiki, meil ei ole veel kohut ja sellepärast on vajalik põhiseadusega see tõkestus tõepoolest anonüümselt ja

liigi kuuluvuse alusel sisse viia. Ja Leissoni jutu jätkuks ma ütlen nii, et on võimalik ka see, nagu Iiri põhiseaduses omal ajal oli, et on öeldud sellesamas 16.peatükis, et pärast nende ja nende paragrahvide täitumist kõigis hilisemates põhiseaduse trükkides kustutatakse need paragrahvid ja jäetakse need trükkimata. Neid trükitakse ainult esimene kord ja mitte hiljem, nii et ajalukku ei lähe ja häbeneneda 100 aasta pärast üldse ei ole vaja.

Juhataja: Tänan, härra Runnel. Kõne kestis 10 minutit. Käsi on protestiks püsti härra Kaalepil, palun.

A.Kaalep: Ma olen sunnitud protesti avaldama sõber Runneli sõnavõttus selle otsuse puhul, mis mind puudutas. Võib-olla oli tegemist ebaõnnestunud sõnastusega, aga mulje jäi väga imelik, ja ma tahaksin kinnitada, et ma ei ole eluski olnud nii purjus, et ma oleksin võinud väita nagu kompartei ladvik moodustaks eesti rahva tõulise eliidi, ka kaine peaga ei ole ma seda kunagi väitnud.

Juhataja: Härra Kaalep, kogu Assamblee loodab, et ka teil ja kõigil liikmetel on veel pikk elu ees, nii et kõike võib juhtuda.

V.Rumessen: Lugupeetud assambleeliikmed! Tulles nüüd naljakate asjade juurest jälle tõsisemate asjade juurde tagasi, ma tahaksin kõigile veel kord meelde tuletada seda, kuidas tegelikult valmis see põhiseadus. See projekt praegu on valmisnuderinevate poliitiliste jõudude poliitilise kompromissi tulemusena. Seda on äärmiselt oluline praegu silmas pidada ja rõhutada. Ja kui nüüd Viljandi nn. Maapäev võtab vastu äkki sellise otsuse, et see töö tuleks lõpetada, jätta pooleli ja anda see üle nn. professionaalsetele juristidele, kes on oma hariduse teatavasti saanud nõukogulike haridusmallide järgi, nõukogulikus süsteemis, siis kerkib üldse meil terminoloogia küsimus väga tõsiselt üles. Üks seltskond tuleb kokku ja nimetab end Maapäevaks. Mõni aeg tagasi mäletavasti härra valitsusjuht kutsus kokku kongressi, mida nimetati tuleviku Eesti kongressiks. Kongress on teatavasti kellegi esindajate kogu, mis võtab vastu mingisuguseid otsuseid, tegelda futuroloogiaga ja nimetada seda kongressiks on lihtsalt eesti rahvale puru silma ajamine.

Niisamuti võiksime näiteks Eesti Komitee kutsuda kokku tuleviku Ülemnõukogu ja vaadata, mis siis juhtub. Kui nüüd Maapäev on võtnud sellise otsuse siiski vastu, siis loomulikult peame sellesse väga tõsiselt suhtuma ja mõtlema, mis tegelikult on selle taga, mis on põhjustanud sellise otsuse. Minu arusaamise järgi on nende vastuolude põhjuseks praegu eelkõige ühelt poolt seniste nomenklatuursete ringkondade erinevad poliitilised huvid, kes tahavad säilitada oma positsioone, tehes seda siis kas presidendi institutsiooni läbisurumisega, et praegune Ülemnõukogu esimees säilitaks oma positsiooni, mille varjus oleks võimalik säilitada kõik senised struktuurid ja nomenklatuuri positsioonid, ja teiselt poolt nende ringkondade vastuolu demokraatlike institutsioonidega, kes püüavad Eestit viia siiski demokraatlikule teele. Me peame vaatama praegu, mis võib selle protsessi tulemusel Eestis juhtuda. Need ringkonnad on tingimata huvitatud sellest, et põhiseaduse edaspidine arutamine läheb venitamise teed ja Maapäeva kutsub otseselt üles, et nad ei ole üldse nõus seda põhiseadust rahvahääletusel heaks kiitma. Tegelikult ongi see nende endi huvides, et säiliks selline ebamäärane periood, kus erastamise sildi all saab võimalikult kaua võimalikult palju ärastada Eesti Vabariigi kodanike vara. See on see tulemus. Ilmselt on rahval väga raske sellest aru saada. Rahvas soovib ise valida presidenti ja laulab praegu juba oode Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehele. Mul isiklikult ei ole mitte midagi härra RÜütli vastu, aga ma annan endale täiesti aru, et selle varjus säilitab senine nomenklatuur oma praegused positsioonid. Ilmselt sellest on praegu rahval siiski raske aru saada. Ja nendelsamadel põhjustel ei ole mina nõus §157 praeguse esitusvariandiga. Mida see tähendab? Praegusel kujul §157 nimetab lihtsalt Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe ümber kas siis presidendiks või riigivanemaks. Nii nagu ütles väga õieti Trivimi Velliste, see on üks markantsemaid kolmanda vabariigi ilminguid. Kui me niimoodi jätkaksime - me juba teame, et Eesti NSV prokurör nimetada ümber Eesti Vabariigi prokuröriks - siis me võiksime nimetada Eesti Vabariigi kodanikud tagasi seltsimeesteks, NSV Liidu passi nimetada Eesti Vabariigi kodaniku isikutunnistuseks. Ja me peaksime aru saama sellest, et kui me nimetame ümber

Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe presidendiks, siis see tähendab minu meelest automaatselt juba seda, et on olemas reaalne oht Ülemnõukogu ümbernimetamiseks Tiigikoguks. Siis ei olegi enam tarvis läbi viia presidendi valimisi. Aga milleks me siis valime veel Riigikogu? Nimetame siis Ülemnõukogu praegu Riigikoguks ja las ta jätkab oma tööd. See ei ole mitte demagoogia, mis ma praegu räägin, vaid need on reaalsed taotlused, mida teatavad poliitilised ringkonnad praegu tõepoolest oma silma ees hoiavad. Ja kui tulla tagasi endiste komparteilaste ja praeguste komparteilaste probleemi juurde, siis tõepoolest need probleemid, millest siin on räägitud, on tarvis Eesti ühiskonnas lahendada. Praegu saab ainult rääkida sellest, et senini minu teada EKP ei ole tunnustatud kuritegelikuks organisatsiooniks ja see otsus tuleb ilmselt teha varem või hiljem. See sõltub juba Eesti rahvast, kui palju on selleks valmidust, aga me ei tohi ära unustada, et kõik EKP liikmed, olgu nad endised või praegused, on saavutanud oma positsiooni eelkõige tänu EKP-le. Nüüd nii mõnedki nendest püüavad ennast näidata tõeliste vabadusvõitlejatena, loopides poriga neid, kes on oma pika eluea vältel loobunud kõigest ainult selle nimel, et mitte siduda ennast EKP-ga. Suur osa nendest inimestest on praegu endiselt eemale tõrjutud, tehtud rahva silmis sõna otseses mõttes naeruväärseks, aga need, kes on saavutanud oma positsiooni tänu EKP-le, säilitavad selle positsiooni teiste siltide all. Ja need on tegelikult nende vastuolude tegelikud põhjused, mis on praegu ühiskonnas põhiseaduse ümber esile kerkiniud. Meie ees on praegu alternatiiv, kas me lähestame Eesti ühiskonna või suudame säilitada selle koostöö vormi, mille me oleme nii suure ja raske hinnaga saavutanud - moodustanud Põhiseaduse Assamblee. Ma ei saa aru nendest inimestest, kes väidavad, et Põhiseaduse Assambleel ei ole mingisugust voli või õigust, et see pole seaduslik kogu. Lõppude lõpuks on tegemist rahvasaadikutega, kes on valitud ainult erinevatel alustel. Tähtsündab, ei saa väita, et nendel ei ole õigust kokku panna ühte põhiseaduse projekti. Põhiseaduse projekte on tehtud mitmeid, meil oli arutluse all 5 põhiseaduse projekti ja see ei ole mingisugune argument, aga meie ees on praegu probleem, kas me suudame seda koostööd edaspidi säilitada

või lähestame tõepoolest Eesti ühiskonna ja siis on meie tulevik tõepoolest sõna otseses mõttes ohustatud. Me seisame siis mitte enam kuristiku serval, vaid me oleme juba kuristikku kukkunud. Kui EKP-d ei ole veel tunnustatud kuritegelikuks, siis tuleks seda kõige kiiremas korras teha, katkestada see EKP järjepidevus. EKP-l kui sellisel erakonnal on praegu osavõtt Riigikogu valimistest miunu arust täiesti välistatud. Aitäh. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Täna, hr. Rumessen! Järgnevad sõnavõttud kohalt. Esimesena saab sõna hr. Uluots.

Ü.Uluots: Ma ei jäänud rahule hr. Jürgensoni vastustega. Ta ütles, et praegune Ülemnõukogu esimees on kohustatud täitma põhiseadust ja ta on kohustatud võtma endale kas kolmeks või kuueks kuuks presidendi volitused. Nii palju kui mina tean, on sunnitöö ainult vanglas või orjadel. Keegi ei saa kedagi sundida tegema tööd, mida ta teha ei taha.

Teiseks, sügava demokraadina ma ei suuda mõista teisiti, kui et kodanikuõigusi võib siiski tõkestada ainult kohus. Mis puutub Saksamaasse ja Itaaliasse, siis ärge unustage, et enne neid tõkestusi oli Nürnbergi kohus ja puhtjuriidilise loogika ja demokraatia järgi ma ei saa hääletada §160 poolt, kuigi ma seda tahaksin teha.

S.Sovetnikov: Lugupeetud assambleeliikmed! Kui me jätame 16.peatükis §160 selles redaktsioonis, siis me tõkestame veel kord, et me rahvast üldse ei usalda. Me juba avaldasime umbusaldust Eesti rahvale, ei andnud temale õigust valida oma riigivanemat. Las rahvas valimistel otsustab, keda valida Riigikogusse, kui endine parteijuht on ja oli hea inimene ja ei teinud kahju Eesti riigile ja rahvale, siis rahvas hääletab tema kandidatuuri poolt, kui ta tegi rahvale kahju, siis valija lihtsalt hääletab vastu. Mul on ettepanek §160 selles peatükis ära jätta. Täna.

R.Ariukese: Lugupeetud Assamblee! Ma tahaksin tulla elementaarse asja juurde tagasi. Me räägime praegu sellest nõukogude süsteemist kui mingisugusest võrdsest teiste hulgas, tähendab reziimist, mis oleks justkui legaalne reziim. Ma tahan öelda, et bolševism on kuritegelik reziim, ükskõik mis ilmingutes

see ka kuskil esile ei kerkiks. Nagu me ei saa käsitada mõrtsukaid tavaliste inimestena, nii ei saa käsitada neid reziime normaalsete riikide reziimidena, samuti kogu seda ideoloogiat, mis selle asja on sünnitanud. Ja sellest peaks lähtuma ka meie suhtumine §160. Härra Saatpalu, ma palun vabandust, ma ei tahtnud kedagi puudutada, aga mul on lihtsalt hea tsiteerida, ma kujutan ette, missugused need väited tulevad, ma ei taha polemiseerida, aga ta ütles niiviisi, et keegi siin ei astu välja debolseviseerimise vastu. Selles olema ka mina täiesti veendunud, aga minu arust on kurb või isegi natuke õudne, kui keegi ei astu välja debolseviseerimise poolt, siis me lihtsalt paneme käed rüppe ja jääme ootama, mis nüüd juhtub. Ja juhtubki see, et ei ole mingit vajadust kuskile miini alla panna, sest oma meestele ei panda miini alla, sest omad mehed jäävad sinna samasse paika. See miin tuleb tõesti, selles on hr. Kasel õigus ja sellest me ei saa kuidagi moodi mööda. Alternatiiv on minu arust selles, kas see miin on olemas, see on oht demokraatlikule poolele, kui seda miini pole üldse mõtet panna, sest seda demokraatlikku poolt pole olemaski. Mis puutub sellesse, kas rahvas on nõus §-ga 160, siis minu arvates §160 sissevõtmine lahendaks kogu selle probleemi, peaaegu paanilise hirmu, et rahvas on mõnedesse praegu ametis olevatesse meestesse kõrvuni armunud. Tähendab, kui rahvale antakse valida, kas see üks armastanu või siis need asjaolud, mida pakub välja §160, siis mina olen täiesti veendunud, et rahvas hääletab §160 poolt, sellepärast et see on niisugune üldine programm. Tänan.

V.Korrovits: Head kolleegid, tahan öelda paar sõna §160 kohta. See on õige põhimõte, ilma niisuguse põhimõtteta põhiseadus ei rakendu. Vastasseis ei teki mitte rahvaga, vaid on juba tekkinud seni veel võimul püsiva nomenklatuuriga, kujukas näide on eilne Maapäev Viljandis. Kui me tahame ühiskonda debolseviseerida ning meil on see võimalus ja me ei tee seda, saab see tähendada ainult ühte - et me tegelikult ei taha ühiskonda debolseviseerida. Siin on kõlanud kaks teesi, mida ei saa aktsepteerida neid natuke analüüsivõimata. Las rahvas valib! Jah, ta valibki, aga ta esinduskogud ja ka ühiskonna vaimne potentsiaal võivad teda aidata. See ei ole totalitarism, kui

tahetakse lahti saada lähiminevikus kuritegelikku ideed aktiivselt täitnutest. Rahvas on valinud Ülemnõukogu. Vötkem sellestki õppust. Teine tees. Ühiskond plahvatab selle läbi või vähemalt on paigaldatud nii. Meenutagem analoogilisi väiteid, kui meil Leninit maha võeti. Ka see oli debolseviseerimine, aga mitte midagi ei juhtunud. Siin on seos esimese teesiga, see, et Leninid sinnamaani seisid, ei tähenda, et neid oleks rahvas tahtnud, aga rahvas talus seda. Ja ma ei arva mingil juhul, et §160 vastuvõtmist mõistaks hukka meie rahvas, mõni muu rahvas või demokraatlik üldsus. Täna.

V. Rumessen: Lugupeetud eesistuja, lugupeetud kollektiiv, kolleegid, ma vabandan, et ma veel teist korda päänan teie tähelepanu sellelesamale paragrahvile, millest praegu rääkis hr. Korrovits. Ma ei saa kuidagi nõustuda sellega, mida deklareerib hr. Uluots, et meie ei saa seda paragrahvi mitte kuidagi säilitada. Minu meelest on see ainukene paragrahv, millele saab toetuda ülesehitatav demokraatlik riigikord Eestis. Kui me seda ei aktsepteeri, siis meil ei ole üldse mingisugust väljavaadet ehitada üles Eesti demokraatiat. Ja veel üks moment, millele ma tahan tähelepanu juhtida. Ma pean väga arukaks hr. Trivimi Velliste ettepanekut panna rahvahääletusele, kas rahvas valib ise presidendi või valib presidendi Riigikogu. Vaadake, milles on asi. Praegu on tõenäoliselt küllaltki suur oht selles, et rahvas võib rahvahääletusel lükata kogu põhiseaduse ainult sellepärast tagasi, et rahvale ei ole antud võimalust valida presidenti. Kui me paneme sisse sellise alternatiivi, siis ma olen kindel, et rahvas tuleb põhiseaduse vastuvõtmisega kaasa ja ta saab oma tahtmise valida ise president ja me oleme päästnud Eesti sellest ummikust, mis võib tekkida, kui rahvas lükkab põhiseaduse tagasi. ASitäh.

Juhataja: Täna. Härra Lauri Vahtre, palun.

L. Vahtre: Austatud Põhiseaduse Assamblee! Kõigepealt üks märkus. Ma ootasin argumenti Nürnbergi kohtu kohta. Jah, loomulikult, Saksamaa ja Itaalia denatsifitseerimise ajaks oli see kohus olnud, aga kas te tõesti arvate, et me peaksime seda kohut nüüd käed rüpes ootama jääma? Meie asi on sellega algust teha. Seda ei tule teised riigid meie eest ära pidama. Seda

esiteks. Teiseks. Ma väga soovitaksin §-s 160 väljendatud põhimõtet võib-olla natuke redigeeritud kujul alternatiivina rahvahääletusele minevasse teksti. Siin on kõlanud väide, et kui me ta sisse viime, siis läheb rahvas lõhki. Võib-olla tõesti on inimesed meil nii tolerantsed, soovivad minevikku ära unustada, et kui meie selle praegu sisse viiksime, tekiks väga suur tüli, kuigi ma ise seda eriti rei usu. Igal juhul tüli tuleks nii või teisiti, kas nüüd rahva lõhkimineku, aga vähemalt endise nomenklatuuri väga vihase kampaania tõttu, mis siis paugupealt käivitub ja milles hakatakse rõhuma demokraatia rikkumisele ja teab millele veel. Aga kui nüüd rahvas rahvahääletusel väljendab oma enamuse tahet, selline põhimõte jääb põhiseadusse rakendamisel sisse, siis selle vastu ei ole enam argumenti ja ei aita ka filosoofilised targutused sellest, kuidas me teeme iseendale kole palju halba. Ma tänan.

Juhataja: Tänan, hr. Vahtre! Lugupeetud kolleegid, kui te peate seda võimalikuks, siis võiksime kokku elppida nii, et viimasena saab sõna hr. Ignar Fjuk (ekraanile tuli veel hr. Talve nimi), et viimasena saaks sõna hr. Talve. Ma tänan ka hr. Salumit, kindlasti on ka temal vaja lisada 20-le juba sõna võtnud kolleegile omad sõnad. Milles on küsimus? Me võime järjest töötada pooltveist tundi ja mul on tunne, et kui me saame kokkuleppele, siis meil tuleks vast 5 või 10 minutit ületada seda ajapiiri, selleks et tänane istung lõpetada ja võimaldada jätkata tööd teematoimkondadel. Ees on lõunavaheaeg. Ja kui me selle aja piires ei tule toime, siis tuleb meil jätkata pärast lõunavaheaega, kuid ma usun, et meil ei lähe ka pärast lõunavaheaega kaua, vahest pool tundi. Kas me võiksime nii kokku leppida, et me lõpetame sõnavõttud hr. Salumiga? Palun siis ennast mitte rohkem sõnavõttudeks registreerida, sest minul on küll selline veendumus, et kõik mõtted, mida on vaja välja öelda, on ju välja öeldud. Härra Runnel, teil on sõna. Palun.

H. Runnel: Tänan. Mul on üks metoodiline märkus. Kui mitmed sõnavõtjad räägivad ja püüavad veenda, et me peame usaldama rahvast, siis ma tahaksin veel kord meenutada, et rahva usaldamine ei võta päevakorrast ära rahvavaenlaste umbusaldamise.

Ja teiseks. Rahvas on ka meid usaldanud ja põhiseaduse,

meie tegevuse kaudu me peame kaitsma rahvast ja see saab teile selgeks, kui vaatate tekkinud leivajärjekordi. See rahvas, keda usaldatakse, ei lähe poodi röövima, kui on leiba, aga kui leiba ei ole, saab temast kurjategija. Usaldamise peale ei saa nii lihtsalt loota. Tuleb kaitsta rahvast. Täna.

Juhataja: Täna. Härra Niitsoo, palun.

V.Niitsoo: Austatud Põhiseaduse Assamblee! Selle peatüki avalikustamise juures võis kohe alguses selgelt näha, et kõige rohkem poleemikat tekitavaks paragrahviks saab nimelt §160 ja seda mitmetel põhjustel. Selle §160 vastu on eelkõige need isikud, keda see paragrahv otseselt puudutab, ja teiseks need isikud, kes kardavad, et minu poolt esimesena nimetatud isikud võivad propagandakampaania abil ja ka sellepärast, et rahvas neid isikuid palavalt armastab, põhiseaduse rahvahääletusel läbi kukutada. Siin on kõlanud päris mitmed nõuded panna hääletusele, kas §160 põhiseaduse rakendamise peatükist hoopis välja jätta. Ma kardan, et meie juhataja sellest ettepanekust ei pääse. Kuid ma olen siiski arvamusel, et rahvas ei armasta palavalt okupatsioonivõimu repressiivorganite, NKVD, GPU, KGB, gestaapo ja mis iganes veel kaadritöötajaid ning ka palgalisi või mittepalgalisi informaatoreid. Ja kui juhataja peab seda võimalikuks, siis minu ettepanek on hääletada siiski seda paragrahvi lahus, silmas pidades NLKP endisi kõrgemaid ametnikke ja repressiivorganite agente. Ma pooldan §157 väljajätmist, kuna ma pean seda üsna silmakirjalikult siia sisse pandud olevaks. See paragrahv pandi minu meelest selleks sisse, et pehmendada §-i 160, see on nii läbipaistev, et ma arvan, et see vallandab järjekordse kriitikalaviini, mis meie põhiseaduse läbiminekuks kasuks ei tule. Ma täna.

Juhataja: Aitäh. Proua Hänni, palun.

L.Hänni: Austatud kolleegid, kas teile ei tundu, et §160 arutamisega oleme end pannud kirurgi olukorda, kes peab otsustama selle üle, kas patsient saab terveks ise haigust läbi põdedes, kuigi see võtab veel pikalt aega, või tuleb sooritada kirurgiline operatsioon, et patsiendi tervist ja eluvõimet taastada. Assambleele laekunud kirjad võimaldavad mingil määral hinnata, milline on praegu Eesti rahva arusaamine demokraatiast.

Mulle tundub, et selles suhtes on meil tõsisemid muresid. Paljudes kirjades domineerib demokraatiavastane hoiak, ei saada aru, miks on vaja Eestis erakondi, leitakse, et valimised ei tohiks olla mingil juhul erakondade nimekirjade alusel. Järelkult on Eesti ühiskond tõepoolest veel demokraatia mõttes väga nõrk. Meie, kes me peame otsust langetama, peame tõepoolest tundma rahva seisundit paremini, kui me seda praegu tunneme. Ja seepärast uisapäisa otsustamine oleks suur viga, eriti ohtlik on asuda patsiendti opereerima sel hetkel, kui ta parajasti peab läbi tegema näljakuuri. Ja nagu meditsiinis, peaks igal juhul olema vajalik patsiendi nõusolek. Sellepärast ma soovitaksin täna antud küsimuses mitte hääletada, võtta endale vähemalt nädal mõtlemise aega. Ma kasutan ära endale antud mikrofone ka selleks, et edasi anda hr. Kaido Kama ettepanek. Tema ettepanek on selles, et §-s 159 sisalduvaid mõtteid valimist ja kodakondsust mitte kajastada lisapeatükis, sest see küsimus nõuab kiiremat lahendust, kui seda on võimalik saada põhiseaduse eelnõu vastuvõtmisega. Aitäh.

Juhataja: Täna, pr. Hänni. Härra Laar, teil on sõna.

M.Laar: Austatud härra juhataja, Assamblee! Ma sooviksin teha ainult ühe väikese faktilise märkuse hr. Uluotsa märkuse peale, mis puudutas denatsifitseerimist ja Nürnbergi protsessi. Et ma olen selle natsifitseerimisega viimasel ajal tegelnud, siis ma võin küll täiesti kindlalt väita, et denatsifitseerimisprotsess Saksamaal algas tunduvalt enne Nürnbergi protsessi. Nürnbergi protsess ei olnud selle protsessi jaoks niivõrd oluline, nagu seda on arvatud. Siin oli tegemist lihtsalt teatud isikute üle kohtumõistmisega. Tähendab, põhiotsused kogu denatsifitseerimise käivitamise kohta olid tehtud juba ammu enne seda. Aitäh.

Juhataja: Täna. Härra Fjuk, palun.

I.Fjuk: Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! On täiesti mõistetav, et 16.peatüki juurde me tuleme alles praegu ja just nagu lahus muudest tekstidest, sest see peab paratamatult olema seotud ka tänase päevaga, sest kuidas teisiti me saaksime oma põhiseadust rakendada. Kuid nüüd hästi lühidalt mõningad kommentaarid eelnõule. Ei ole nii lihtne panna rahvahääletusele riigivanema valimise korda, sest ühel või teisel juhul vastavalt

selle mandaadi väärtusele, mida riigivanem saab kas otse või kaudselt valituna, on, ma arvan, erinevad ka väga mitmed nüansid põhiseaduses talle volituste jagamisel. Seda esiteks. Teiseks mul on arvamus, et me kõik siin koos ja Eestis tervikuna kogeme, kuivõrd on meie mittedemokraatlikus ühiskonnas viljeldav meelevaldne kriitikakampaania hakanud meie enda vastu töötama. Me oleme näinud meie esinduskogude vastast kriitikat, nii Eesti Komitee kui ka Ülemnõukogu vastast, millest praegu kolmandad oskavad väga hästi lõigata vilju, seetõttu ma arvan, et ei aita siin valitsuse poolt pakutud erakondade ühisavaldus, sest see jääks selles suures meres lihtsalt lainete vahel märkamata, vaid me peaksime kõik muutma oma suhtumist ja olema tolerantsamad nii esinduskogude kui üksteise vastu, edaspidi ka läbi ajakirjanduse ennast esitades.

Viimane moment. Paragrahvis 160 on nüüd muidugi, lisaks sellele riigivanema valimise korrale, rahval ka üks teine kont pureda, ja sel juhul ma olen kindel, et põhiseaduse jaoks enam üldse aega ei jää. Kuid paratamatult tuleb see tee meil läbi käia, desovetiseerimine ja debolseviseerimine on tõsised küsimused, kuigi ma arvan, et see, mis on eesti rahvaga juhtunud, on toimunud 50 aasta jooksul, ja bolsevism ongi just olnud ju vägivaldne ühiskonna kujundamine. Et me siin mitte sedasama viga ei teeks, see oleks meie uus bolsevism. Kuid sellega ma ei taha öelda, et §160 ühel või teisel moel ei peaks meie dokumentides esinema. Võiks pakkuda sellise kaalutluse, et eristada isikud, keda §160 puudutab, keda valib rahvas, ja jätta see valik võimalikult siis rahvale. Kõikide teiste ametiisikute puhul, keda kaudselt määratakse kohtadele, või ei valita, riigiametnike puhul, ma arvan, on selline piirang täiesti mõistetu. Loomulikult ei ole siin saalis kedagi, kes oleks selle vastu, et gestaapoga ja sellega sarnaste organisatsioonidega koostööd teinud isikuid me võiksime tolereerida. Või siis ka ristirüütli- tega koostööd teinud isikuid.

Juhataja: Tänan. Härra Talve, palun. Ei, härra Salum, palun.

V.Salum: Paragrahv 160 tuleks siiski panna alternatiivina rahvahääletusele. Muidu me asume nomenklatuuri kaitsele ja

need armulikud isandad võivad siis kaitsta rahvast ja meie abiga. Nii et jätame ikka rahvale võimaluse valida. Täna Juhataja: Suur tänu. 16.peatüki arutelu on tänaseks lõppenud. See aeg, kaua me võime järjest vaheajata töötada, on lõppemas. Palun, kas Assamblee soostub juhatause ettepanekuga töötada siiski vaheajata veel kümme minutit, selleks et lõpetada tänane istung ja võimaldada teematoimkondadel alustada tööd pärast lõunat. Palun, kas on proteste? Ei ole.

Palun, viime läbi kohaloleku kontrolli, sest järgnev on seotud eelolevate hääletamistega. Kohaloleku kontroll, palun. Kohal on 39 assambleeliiget. Härra Jürgenson, palun teid kõnepulti. Vaheajal oli hr. Jürgensoniga selline kokkulepe, et vastavalt hr. Jürgensoni ettepanekule me katsume läbi viia mõnedes küsimustes põhimõttelised hääletamised, selleks et järgmisel nädalal oleks võimalik ka 16.peatükiga lõpule jõuda. Põhiline tähelepanu on koondatud kahele paragrahvile, need on §160 ja §157. Härra Jürgenson, kas täna on võimalik ühes või teises või mõlemas paragrahvis ja veel võib-olla teistes küsimustes läbi viia põhimõttelisi hääletamisi.

K.Jürgenson: Aitäh. Ma täna Assambleed selle sisuka ja väga huvitava arutelu eest, mis käesoleva peatüki ümber aset leidis. Nii nagu hr. Anton palus, mõtlesin selle probleemi üle ja tõesti, §157-t puudutavates küsimustes hakkas ka mulle isiklikult meeldima idee, mis kätkeb endas põhimõtet panna see küsimus koos põhiseaduse eelnõuga rahvahääletusele, kuid ma arvan, et seda küsimust tuleks võib-olla koos redaktsioonitoimkonnaga arutada ja ma seda siin hääletusele ei paneks, jätaaksin selle võib-olla põhitekstis formuleerida ja siis hääletada. Ma ei tea, kas see on selliselt vastuvõetav? Küll aga §160 on põhimõtteliselt võimalik hääletada, selleks et toimkond saaks edasi tegutseda. Paragrahvi 160 kohta oli ettepanekuid see välja jätta, sisse jätta, panna hääletusele selle erinevaid osasid. Võib-olla saaksime hääletada kõige üldisemat põhimõtet, kas pidada vajalikuks kitsendada pärast põhiseaduse vastuvõtmist, jõustumist §-de 10, 32, 55, 72 ja 40 toimet kommunistliku partei tegelaste ja okupatsioonivõimude endiste töötajate teatud kategooriate osas. See oleks kõige laiem suunis toimkonnale selle

küsimuse formuleerimisega edasi tegelemisel ja esimeses tähenduses jätaaks võib-olla lahtiseks selle otsustamise, kas me paneme selle küsimuse rahvahääletusele või mismoodi me selle kitsenduse konkreetselt sätestame, millised kitsendused riigiametnikele, millised passiivse või aktiivse valimisõiguse kitsendused. Ma paneksin sellist hääletamist põhimõtteliselt võimalikuks.

Juhataja: Täna, hr. Jürgenson. Kuidas suhtub toimkond juhatuse ettepanekusse viia eelolev hääletamine läbi järgmiselt: konkureerivalt hääletada kahte võimalust, kas küsimus teatud õiguste ajutisest piiramisest lülitada põhiseaduse koosseisu 16.peatükki või võetakse selles küsimuses näiteks assamblee initsiatiivil vastu eraldi otsus. Järgmisena hääletatakse küsimust selle kohta, kas teatud õigusi tuleks kitsendada piiratud ajaks kõigil projektis loetletud kategooriatel või näiteks üksnes KGB meestel, nii nagu tegi ettepaneku hr. Niitsoo. Oli ka protseduurilisi ettepanekuid, et põhiseaduse eelnõus võiksid olla alternatiivid, tehti ka ettepanek jätta antud küsimus kas üldse põhiseaduses lahendamata või jätta lahendamata Assamblee initsiatiivil, kuid ma arvan, et nende ettepanekuteni me jõuame siis, kui alustame selle skeemi järgi, nagu juhatus ettepaneku tegi. Härra Jürgenson, palun, kuidas me teeme?

K.Jürgenson: Jah. Ma kordan veel kord. Minu arust see esimene hääletamine on võimalik siin läbi viia ja edasised hääletamisele kaks varianti. Esimese sisu on selles, et need mõtted, mis on kirjas §-s 160, lahendatakse põhiseaduse eelnõu 16.peatükis. Ja teine ettepanek, mis läheb konkureerivalt hääletamisele, seisneb selles, et Assamblee esitab projekti antud küsimuse lahendamiseks väljaspool põhiseaduse eelnõu.

K.Jürgenson: Ma arvan, et me võiksime ikka minna selle skeemi järgi, mis ma välja pakkusin, see tähendab poolt-vastu meetodil hääletada praegu ära põhimõte, kas me ta siia rakenduspeatükki lülkitame või mitte, sest ma ei usu, et Assamblee saab otsustada, mis jääb põhiseaduse eelnõust välja, see viib meid jällegi igipõliste vaidluste juurde Assamblee pädevuse kohta. Vahest ei hakkaks seda uuesti esile kutsuma.

Juhataja: Täna. Ma vabandan, ma mõistsin varem puldist

öeldud jah-sõna niimoodi, et toimkond soostus meie ettepanekuga, aga me teeme nii, nagu soovib toimkond. Niisiis, esimene küsimus, mida me hääletame, ei ole nüüd konkureerivalt hääletamisel, vaid loevad ainult poolt- ja vastuhääled. Kes on selle poolt, et need põhimõtted, mis on praegu projekti §-s 160, oleksid kajastatud põhiseaduse eelnõu 16.peatükis? Hääletame. Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. 29 poolthääle ja 9 vastuhäälega on Assamblee otsustanud, et need põhimõtted, mis on kirjas §-s 160, peavad kajastuma põhiseaduse eelnõus.

Järgmine küsimus, mida me hääletame, seisneb selles, kas me tahame vahet teha kahe erineva kategooria vahel - parteitegelased ja KGB-ga seotud isikud. Nii ma sain hr. Niitsoo ettepanekust aru. Härra Jürgenson, palun.

K. Jürgenson: Aitäh. Ma ei tea, kas hr. Niitsoo on nõus sellise võimalusega, et me selle hääletamise viime läbi edaspidi. Me kaasame hr. Niitsoo toimkonna töösse ja arvestame tema ettepanekuid meie järgmistes formuleeringutes.

Juhataja: Seni on kehtinud Assamblee töös selline põhimõte, et hääletatud on neid küsimusi, mida on soovinud hääletada teematoimkond. Juhatus ei ole vägivaldselt pannud hääletamisele neid küsimusi, mida teematoimkond hääletada ei soovi. Härra Salum, teil on sõna. Palun.

V. Salum: Teematoimkonna esimees ütles selgelt, et ta täna hääletamisi rohkem ei taha. Kas me lähtuksime sellest?

Juhataja: Härra Salum, mul on hea meel, et te rääkisite teist korda üle selle, mille juhatus praegu tegi teatavaks. Ma loodan, et kõik assambleeliikmed sellega soostuvad ja meil ei ole põhjust hääletamisega jätkata. Kuigi 9 minutit meile lubatud ajast on läbi, ma palun siiski veel teie tähelepanu, sest mõned organisatsioonilised küsimused vajavad lahendamist. Palun veel kord teie tähelepanu!

Kõigepealt on juhatusel hr. Jürgensoni toimkonnale selline ettepanek, et töö õigeaegselt lõpetamiseks oleks ehk asjakohane, kui hr. Jürgensoni toimkond kaasaks neid eksperte, kes on Assamblee ekspertidena kirja pandud. Juhatus on veendunud, et need eksperdid osutavad oma abi ja võib-olla siis on meil võimalik kergemini lõpetada tööd järgmisel nädalal.

Teiseks. Juhatus teeb ettepaneku, et pärast lõunat töötaksid kõik teematoimkonnad. Nimelt on juhatus arvates vaja läbi vaadata pr. Liia Hänni poolt esitatud ülevaade nendest märkustest ja ettepanekutest, mis on tulnud Põhiseaduse Assambleele. Juhatus pakub teile kaalumiseks sellist lähenemisviisi, et kui teematoimkond ja redaktsioonitoimkond on tehtud ettepanekute ja märkuste suhtes ühel seisukohal, hoiduda üldreeglina nende ettepanekute ja märkuste hääletamisest siin saalis.

Kolmandaks. Me peaksime kokku leppima, kuidas organiseerida tööd homme. Eeskätt sellele küsimusele vastuse andmiseks ma pakun kõigepealt sõna pr. Liia Hännile, sest homme on kindlaks määratud redaktsioonitoimkonna istung, kuhu on kutsutud ka eksperdid. Proua Hänni, palun.

L.Hänni: Lugupeetud kolleegid, mul on toimkondadele selline palve, et lisaks redaktsioonitoimkonna poolt ettevalmistatud ülevaatele laekunud arvamustest te arutaksite läbi ka praegu väljajagatud ekspertide arvamused ja formuleerikssite kirjalikult oma seisukohad redaktsioonitoimkonna jaoks, et me juba homme saaksime oma seisukohti kooskõlastada. Kuna homme hommikul kell 10 hakkab meie ühiskoosolek ekspertidega, siis oleks hea, kui me selleks ajaks saaksime teada teie seisukohad. Samuti on meil palve IV toimkonnale, et nad arutaksid läbi praegu redaktsioonitoimkonna poolt väljapakutud riigivanema valimise korra. Ja mul on veel palve redaktsioonitoimkonna liikmetele, et nad pärast istungi lõppu jääksid korraks saali. Aitäh.

Juhataja: Proua Hänni, kui võrd me palume kõiki teematoimkondade juhte võtta osa homme redaktsioonitoimkonna tööst, palun öelge, mis ruumis homme kell 10 alustab tööd redaktsioonitoimkond?

L.Hänni: Redaktsioonitoimkond koos ekspertidega alustab tööd ruumis 111.

Juhataja: Niisiis, palun redaktsioonitoimkonna istungist osa võtta kõigi teematoimkondade esindajail.

Lõpetuseks pakub juhatus organisatsioonilistes küsimustes sõna kõigile teematoimkondade juhtidele. Härra Hallaste, palun.

I.Hallaste: Ma paluksin III teematoimkonna liikmeid kell 15 ruumi 111. Aitäh.

Juhataja: Härra Jürgenson, palun.

K.Jürgenson: Lugupeetud kaaslased VII toimkonnast, ma palun koguneda pärast lõunat kell 15.15 meie kabinetti III korrusel. Aitäh.

Juhataja: Härra Vahtre, palun.

L.Vahtre: Äsjasaadud volitustega on mul au II teematoimkond kutsuda kokku samuti kella poole neljaks meie tavapärasesse ruumi.

Juhataja: Härra Rätsep, palun.

J.Rätsep: Ma palun VI toimkonna liikmetel kell 15.15 tulla 257 tuppa!

Juhataja: Härra Kask, palun.

P.Kask: Palun IV toimkonna liikmetel koguneda pool neli ruumis 155. Täna.

Juhataja: Härra Tarto, palun.

E.Tarto: Ma palun V toimkonna liikmeid koguneda pool neli siia saali kõrvale, kus tavaliselt makstakse raha!

Juhataja: Ja härra Salum, palun.

Lugupeetud kolleegid, vabandan hr. Salumi ees. Istung ei ole lõppenud. Härra Salum, teil on sõna. Palun.

V.Salum: Palun I toimkonda meile ettenähtud ruumi kell 15.15.

Juhataja: Suur tänu. Tuletan kõigile meelde, et täna töötavad teematoimkonnad ja javadusel ka homme hommikul ja et Põhiseaduse Assamblee töö jätkub järgmise nädala neljapäeval kell 15.00. Ees seisavad kõige tähtsamad hääletamised. Me loodame, et kõigil on võimalik tööst osa võtta. Täna teid! Istung on lõppenud.